

HÂKİM TARİHİ'NDE YER ALAN TARİH MANZÛMELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

AN ANALYSIS OF THE HISTORY POEMS IN *HAKIM HISTORY*

Duygu KAYALIK ŞAHİN

Arş. Gör., Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Bartın/Türkiye
Research Assistant, Bartın University, Faculty of Religious Sciences, Bartın/Turkey

dkayalik@bartin.edu.tr

orcid.org/0000-0002-9619-633X

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 13 Mart /March 2020

Kabul Tarihi/Accepted: 10 Haziran/June 2020

Yayın Tarihi/Published: Haziran/June 2020

Atıf/Cite as: Kayalık Şahin, Duygu. “Hâkim Tarihi’nde Yer Alan Tarih Manzûmeleri Üzerine Bir İnceleme”. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 13/1 (Haziran 2020), 125-173.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

¹ Bu çalışma, hazırlanmakta olan *Vak’anüvîs Tarihlerinde Edebî Muhtevâ* başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

ÖZ

18. yüzyıl vak'anüvislerinden Hâkim Efendi, 1752-1766 meydana gelen olayları kaleme aldığı iki ciltlik *Tarih*'inde, kimi zaman anlatısında öne sürdüğü görüşü desteklemek ve pekiştirmek kimi zaman da şiirin gücünden ve uyandırdığı müzikaliteden faydalanarak okuru etkileyebilmek amacıyla manzûmelere yer vermiştir. Şair tezkirelerinde, şairliği ve bilhassa yazdığı tarih manzûmeleri ile 18. yüzyılın öne çıkan isimlerinden biri olarak zikredilen Hâkim Efendi *Tarih*'inde, büyük çoğunluğu kendisine ait olmak üzere pek çok tarih manzûmesine yer vermiştir. Hâkim Efendi'nin nesir üslûbunun öne çıkan özelliklerinden biri olarak diğer vak'anüvislere kıyasla kendisine ait divanında yer almayan tarih manzûmelerine eserinde sıklıkla yer vermesi, *Tarih*'ini diğer vak'anüvis tarihlerinden edebî mirasa katkı bakımından ayırdığı muhakkaktır. Bu makalede, *Hâkim Tarihi*'nde yer alan tarih manzûmeleri incelenecektir. Çalışmamızda öncelikle Hâkim Efendi ve tarih düşürme hakkında bilgi verilecektir. Ardından 75 tarih manzûmesi aidiyet, dil, şekil, tür ve muhtevâ yönünden incelenecektir. Bu manzûmelerden hareketle, *Hâkim Tarihi*'nin bir tarih kitabı olmasına rağmen edebiyat disiplini içerisindeki konumu üzerinde farkındalık oluşturmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Hâkim Efendi, Hâkim Tarihi, Vak'anüvis, Tarih Düşürme, Tarih Manzûmeleri.

ABSTRACT

Hakim, one of the 18th century historians, in his *History* he has written out for explaining the events occurred in 1752-1766, included poem citations sometimes in order to support and reinforce his view in his narrative, sometimes in order to influence the reader by using the power of the poetry and the musicality it evoked. In his *History*, Hakim, who was mentioned in collection of biographies of poems as one of the prominent names of the 18th century with his poetry and especially his history poems, included many historical poems, the majority of which belonged to him. As one of the prominent characteristics of the prose style of Hakim, his frequent inclusion of history poems, which are not included in his collected poems, compared to other historians is a certainty that he distinguished his *History* from other historian histories in terms of contribution to literary heritage. In this article, the history poems in *Hakim's History* will be examined. In our study, first of all, information will be given about Hâkim and chronogram. Then, 75 history poems will be examined in terms of belonging, language, shape, genre, centroid and content. Based on these poems, although the *Hakim's History* is a history book, it will be tried to raise awareness on its position in the discipline of literature.

Keywords: Literature, Hakim, Hakim History, Vak'anüvis, Chronogram, History Poems.

GİRİŞ

18. yüzyıl başlarında teşekkül ettiği kabul gören vak'anüvîlik kurumuna bağlı olan vak'anüvîsler, yaşanan hâdiseleri ve devrin önde gelen isimlerin faaliyetlerini yazmakla görevli resmî tarihçilerdir. Genel bir kanıyla Na'imâ'nın (ö. 1716) bu göreve atanmasıyla başladığı kabul gören bu kurum, 19. yüzyılda son vak'anüvîs olan Abdurrahman Şeref Efendi ile devrin getirdiği şartlar sebebiyle sona ermiştir. Kimi zaman aynı isimlerin birden fazla bu göreve atanmasıyla iki yüz yıl boyunca varlığını sürdüren vak'anüvîlik kurumunda, 30 vak'anüvîs görev almıştır. Bu vak'anüvîsler çoğunlukla inşa ve şiir sanatında mahâret sahibi olan kişiler arasından seçilmişlerdir. Çoğu zaman kendilerinden önce atanmış olan vak'anüvîslerin bıraktığı yerden tarihsel süreci yazmayı devam ettiren vak'anüvîsler, devrin nesir anlayışına paralel olarak eserlerini kurgulamışlardır. Bu sebeple, temelde mensûr metin olmak üzere çeşitli edebî mâhiyetteki alıntılarla birlikte özellikle manzûme alıntılarına başvurmuşlardır.

1. Hâkim Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

1753-1766 yılları arasında vak'anüvîs olarak görev yapmış olan Hâkim Efendi, devletin 11. vak'anüvîsidir. Kendisinden önce görevde bulunan İzzî Efendi'nin bıraktığı 1752 yılından itibaren Sultân I. Mahmûd'un saltanatının son bir senesini, Sultân III. Osmân'ın üç senesini ve Sultân III. Mustafa'nın ise ilk on yılını kapsayan olayları kaleme almaya başlayan Hâkim Efendi'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Kaynaklarda, doğum yerinin İstanbul olduğu, babasının İstanbul Gedikpaşa Mahallesi Cami'i imamı Bıçakçızâde Emir Çelebi diye bilinen Seyyid Halil Efendi olduğu yazılmaktadır. Arapça ve Farsça dil eğitimi başta olmak üzere çeşitli ilimlerin eğitimlerini, "üstâdım" olarak zikrettiği Yanyalı Esad Efendi'den (ö. 1143/1731) almıştır. Devrin önde gelen isimlerinden Bursalı İsmail Hakkı Efendi ve Hasan Sezâî Efendi'den de dersler alan Hâkim Efendi, Sadrazam Mektubculuğu Halifeliği, Tersâne-i 'âmire Riyâset Vekâleti, Haslar Mukata'ası, Cebeciler Kitâbeti, Sipâh Kitâbeti ve Küçük Rûznâmecilik görevlerinde de bulunmuştur. Ölüm tarihi ile ilgili kaynaklarda farklı tarihler yer almakla birlikte çoğunda 1770 tarihi ortaktır. Mezarı, İstanbul Ayrılık Çesmesi yakınlarındadır.²

² Mehmed Hâkim Efendi hakkında detaylı bilgi için bk. Mehmed Cemaleddin, *Osmanlı Târîh ve Müverrihleri Âyine-i Zurefâ*, haz. Mehmet Arslan (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003); Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (İstanbul: 1333), 151-152; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982); Ahmet Refik, *Âlimler Ve Sanatkarlar*, haz. M. Necip Yılmaz (İstanbul: Büyüyen Ay, 2013); Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, haz. Nuri Akbayar (İstanbul: Tarih

Müstakîm-zâde, “Üdebâ-yı vaktimizden olmağla yirmi sene mukaddem kendilerinden on sekiz *Makâme-i Harîrî* ve sâir ba’zı kütüb-i edebîyye görülmüştür. Sâhib-i âsâr bir şâir-i nâm-dâr idi”³ sözleriyle onun edebî eserler veren ünlü bir şâir olduğunu dile getirmiş, Suyolcuzâde Mehmed Necîb de *Devhatü’l-küttâb*’da “Arabî vü Fârisî vü Türki eş’âr-ı âbdâr ve te’lifât-ı bülend- i ‘tibârları neş’e-bahş-i bezm-i irfan zât-ı şerîfi âlişân ve kurretü’l-ayn-ı hâcegân-ı divân, memdûh-ı ulemâ-yı deverân, nuhbe-i üdebâ-yı zaman, nâdiru’l-akrândır.”⁴ sözleriyle onun üç dilde şiir yazabilen pek çok eser sahibi divan hocalarından biri olduğunu vurgulamıştır. Râmiz, Mehmed Cemâleddîn ve Bursalı Mehmed Tâhir de onun şiir ve inşâdaki mahâretine vurgu yaparak, onu devrinin önde gelen şairlerinden olduğunu belirtmişlerdir.⁵ Mehmed Es’ad Efendi de tezkiresinde, şiir ve nesir yazmada kendine has bir üslûp kullandığını söylemiştir.⁶

Yakup Poyraz’a göre, Seyyid Mehmed Efendi 18. yüzyılda yetişmiş dîvân şairlerden biri olmasına rağmen bu yüzyılın ve Türk Edebiyatı’nın ünlü simalarından olan Nedîm ve Şeyh Galip gibi şairliğiyle öne çıkamamış olmasında, edebiyat, tarih, din gibi birçok konuda yazması; hem şiir ve düzyazı alanında yirmiye yakın telif ve tercüme yapıtı ile şerh ve nazireleri bulunması ve dîvân edebiyatının iki büyük şairiyle aynı asrı paylaşması, onların gölgesinde kalmasına neden olmuş olabilir.⁷

Hâkim, *Levâmiu’l-ışk* adlı risâlesinde eserlerinden şu şekilde bahseder:

“...Ammâ ba’d bu kemîne-i hayret-rehîn ü hâ’im Seyyid Muhammed el-med’uv bi-Hâkim veffekahu’l-lâhu Te’âlâ ile ş-şuhûdi’d-dâ’im ki sâhil-i teyyâr-ı bahr-i erbâb- ı esrâr ve ‘irfâna misâl-i hasr-ı bi-mikdâr hübüb-ı nesemât-ı riyâz-ı ‘ışkla dest-i murâdî-i sâkî-i irâdîden nûş itdigim ayâgıla resân olub emvâc-ı ‘inâyetle sîrâb ve mevâhib-i pür-hiyâcı kerâmetle kâmyâb ve izhâr-ı şükr-i ni`met-i bî-imtinân-ı vehhâb için nice resâil-i ‘ışk u muhabbet

Vakfi Yurt Yayınları, 1996); Necdet Öztürk, *İmparatorluk Tarihinin Kalemlî Muhafızları -Ahmedî’den Ahmed Refik’e-* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015); Orhan Bayrak, *Osmanlı Tarihi Yazarları* (İstanbul: Milenyum Yayınları, 2002); Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi I-II*, haz. Tahir Güngör (İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2019); Yakup Poyraz, *Seyyid Mehmed Efendi (Hâkim) Yaşamı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme-Metin)* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008).

³ Müstakîmzâde Süleymân Sa’deddîn Efendi, *Tuhfe-i Hattâtîn* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1928), 408.

⁴ Ayşe Peyman Yaman, *Hat sanatı için Devhatü’l-Küttâb Kaynak İncelemeli Metin Çevirisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 132-133.

⁵ Râmiz, *Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsı*, haz. Sadık Erdem (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, 68); Mehmed Cemâleddîn, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri-Âyine-i Zurefâ*, 54; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 2/142.

⁶ Es’ad Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safâ-Endüz*, haz. Rıza Oğraş (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018), 154.

⁷ Poyraz, *Seyyid Mehmed Efendi*, 23.

tahrîrine rûh-i hatm-i sâmi-i kerâmetden me'mûren destyârî-i tevfik u 'inâyet refik olmuştur. Ez-cümle Şerh-i Tâ'îyye-i Kübrâ ve Şerh-i Hamriyye-i Fârîziyye ve Şerh-i Zevrâ vü Havra ve Tanzîr-i Lemehât ve Tanzîr-i Rubâ'îyyât ve Terâcim-i Erbâb-ı Tecellîyyât ve Resâil-i Nefîse-i Nefsiyye ve Şürûh-i Ebyât-ı Gülşen-i Râz ve Sevânihu'l-'İşk ve Risâle-i Ka'biyye ve Risâletü'ş-Şevk ve Redd-i İ'tirâzât-ı Şeyh -i Ekber ve Sânihât-ı dîger ve Şerh-i Ebyât-ı Ma'nevî-i Gülşenî ve Şerh-i Istilâhât-ı Rûşenî ve Şurûh-i Ebyât-ı Mesnevî ve Şerh-i Fusûsu'l-hikem ve Terceme-i Istilâhât-ı Şeyh-i Ekber. Ve buna mânend nice ta'likât-ı enîkât-ı enver ve ezher sebt-i sahîfe-i beyân olmuştı. Ammâ şimdi bir sâhib-nazar-ı 'âlî-güherin hüsn-i teveccüh-i sûrî vü mâ'nevîsi bir vechile dahi bâ'is-i tahrîk-i iltihâb-ı şevkim olub kâ'ide-i ehlullâh üzere bâ'zı esrârı mektûme-i vahdeti izhâr için tekellüfât-ı şâ'irânenen berî ve elbise-i elfâz-ı Arabî vü Fârisiden 'ârî zebân-ı Türkî ile bâ'zı ebyât-ı 'acîbe inşâdına himmet ve ol ebyâtı meşrebi 'irfân üzere şerh u beyâna 'azîmet olındı ki zikr olunan resâil-i muharrereden kitâb-ı Sevânihu'l-'İşk'im âyîne-i ma'sûk-nümâ bir tarh-ı latîf u ra'nâ olmağla buna dahi Levâmî'u'l-'İşk tesmiye olındı. Tâ kim ikisi hem-zıyâ-yı kamereyn-i semâ-i vücûd her 'âşkın mir'ât-ı 'âlem-tâb-ı şühûdu ola. Ve billahi'l-'avn ve bi-yedihî ez immetü's-savn.." ⁸

Hâkim'in yukarıda alıntıladığımız kendi zikrettiği eserlerinden bazılarında bugün, kataloğlarda rastalanılmamaktadır. Yapılacak yeni çalışmalarla bu eserlerin günyüzüne çıkarılması olasıdır.

2. Hâkim Tarihi'nde Yer Alan Tarih Manzûmeleri

Hâkim Tarihi'nde⁹ yer alan 373 manzûme arasında çok sayıda tarih manzûmesi bulunmaktadır. Tarih düşürülerek yazılan bu manzûmeler, Divan edebiyatında süregelen bir geleneğin ürünleridir. "Tarih düşürme, ebced alfabesindeki her harfin bir sayıya karşılık olması özelliğinden istifade edilerek herhangi bir hâdiseye, hesaplandığında o hâdisenin meydana geldiği yılı verecek şekilde bir kelime, bir cümle, bir mısra veya bir beyit söylemektir."¹⁰

Başlangıçta öğretme ve ezberletme kolaylığı için söylendiği tahmin edilen tarih düşürme, daha sonraki yüzyıllarda şairliğin gereklerinden biri sayılarak hüner gösterme

⁸ Tuğba Tan, *Hâkim Mehmed Efendi'nin Lemeât ve Istilâhât-ı Süfiyye Tercümeleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 19.

⁹ Çalışmamızda, Tahir Güngör'ün hazırladığı neşir esas alınmıştır. bk. Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi I-II*, haz. Tahir Güngör (İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2019)

¹⁰ İsmail Yakıt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme* (İstanbul: Ötügen Yayınları, 2010), 66.

şeklini almış ve edebiyatımızda çok kullanılmıştır.¹¹ Zamanla şairlerin bir adım öne çıkmak ve kendi yeteneklerini sunabilmek için ebcede başvurdukları âşikârdır. Sadece tarih manzûmelerinin yer aldığı mecmuaların edebiyat tarihimizde yer alması da bunu destekler niteliktedir.¹²

Şairler, doğum, ölüm, evlenme, cülus, azl, sefer, zafer, bir göreve atanma, bina yapımı, bina onarımı ve doğal afetler gibi akla gelebilecek hemen hemen her türlü konuda, bazen bir mısra bazen bir kaside nazım şekliyle tarih düşürmüşlerdir. Çeşitli türler ve şekillerde düşürülen tarihler arasında en yaygın olanı “tam tarih”tir. “Bir tarih mısrasının bütün harfleri ebced alfabesindeki sayı değerlerine göre toplandığında ortaya çıkan yekûn, hâdis e yılını veren bir sayı ise bu tür tarihlere tam tarih denir.”¹³ Tarih hesabının tutturulamadığı, ulaşılmak istenen tarih için çıkan sonucu ne kadar ekleme yapılacağı ya da çıkarılacağı müverrih tarafından belirtilen tarihlere “tamiyeli tarih”; müverrih tarafından çeşitli kelimelerle önceden belirtilen, tarih mısrasının ya da beytinin sadece noktalı/noktasız harflerinin ebced hesabındaki karşılıklarının hesaplanarak ulaşılan tarihlere “noktalı/noktasız harflerle tarih”; müverrihin sadece olayın gerçekleştiği tarihi açıkça söylediği tarihlere “lafzen tarih”; müverrihin sadece ebced hesabıyla olayın tarihini verdiği tarihlere “manen tarih”; müverrihin hem olayın gerçekleştiği tarihi açıkça söylediği, hem de ebced hesabıyla olayın tarihini verdiği tarihlere de “lafzen ve manen tarihler” denir.¹⁴

Hâkim Tarihi'nde 75 tarih manzûmesi bulunmaktadır. Bu manzûmelerin 72'si manen, 3'ü hem manen hem lafzen düşürülmüş tarihlere dir. Aşağıdaki örnekler de görüleceği üzere Hâkim Efendi, İstanbul Boğazı'nın donması hâdisesini kaleme aldıktan sonra bu husus hakkında hem manen hem de lafzen düşürülen tarihlere yer vermiştir:

“...hattâ bin otuz târîhinde Halîc-i İstanbul müncemid ve İstanbul'dan Üsküdar'a mürûr u 'ubûr vâkı' olduğuna, mısra':

Yol oldu bin otuzda Üsküdar'a Akdeniz dondu

(یول اولدی بیک اتوزده اسکداره اقدکز طوکدی)

¹¹ Turgut Karabey, *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2015), 51.

¹² Duygu Kayalık Şahin, “Sürûri Divânı'nda Camî ile İlgili Manzûm Tarihler”. Uluslararası Camî Sempozyumu (Sosyo-Kültürel Açıdan), ed. Fikret Karaman vd. (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2018), 1/574-575.

¹³ Yakıt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, 351.

¹⁴ Detaylı bilgi için bk. Yakıt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*; Karabey, *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*.

deyü târîhler söylendiği şöhret-şi'âr olmuşdur...¹⁵

“...Ve bu cümûd-i bahra hâme-i Hakîr'den bir musrâ'-ı füsürde-ma'nâ târîh vâkı' olmağla, bu makâma sebt olundu. Târîh:

Buz üstünden gecen geldi bana yaz dedi târîhin

Deniz altmış sekizde dondu buzdan bendeniz geçdim

... ”¹⁶ (دکز التمش سکرده طوکدی بوزدن بندکز کچدم)

Hâkim Efendi'nin alıntıladığı tarih manzûmelerini incelediğimizde 53 tanesinin tam tarih olduğu görülmektedir. Hâkim Efendi aşağıdaki örnekte yer alan Vâlide Sultan'ın vefâtı hakkında yazdığı tarih manzûmesinde, düşürdüğü tarihin tam tarih olduğunu söylemiştir:

“... ”

Hâkimâ bu beyt olup târîh-i tâm

Böyle inşâd eyledim tâbe serâh¹⁷

Vâlide Sultân şeb-i mi'râcda

(والده سلطان شب معراجده)

Eyledi bâm-ı na'îmi cilve-gâh

... ”¹⁸ (ایلدی بام نعیمی جلوه گاه)

Hâkim Efendi, eserinde tam tarihlerden sonra en çok noktalı harflerin hesaplanmasıyla düşürülmüş tarih manzûmelerine yer vermiştir. Bu manzûmelerin sayısı 21'dir. Hâkim Efendi, kimi zaman “noktalı harfleri sayarak tarih söyledim” gibi ifadeler kullanarak okurun dikkatini çekmiş, kimi zaman da “cevher” kelimesini kullanarak noktalı harflerin ebced değerleriyle tarihin bulunabileceğini belli etmiştir. Hâkim Efendi aşağıdaki örnekte, noktalı harflerin en güzelini kullanarak tarih düşüğünü söylemektedir:

“...Bu kemînedен tâzî ve Türkî iki târîh, ser-zede-i sahîfe-i vürûd olmağla bu mahalle sebt olundu. Li-münşîeihî:

Kad-'alâ mevlâye 'Abdillâh a'lâ menzilen

¹⁵ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, 219.

¹⁶ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, 219.

¹⁷ Mezârı gül bahçesi olsun.

¹⁸ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, 377.

Mâ'fetâ fî mesnedi'l-iftâ sa'îden muktedâ
İnnenî errahtü bi'l-cevheri 'ş-şatır l-behiyyi
*Câ'enâ Vassâfu bi'l-incâdi müftiyyin mâ-fetâ*¹⁹
(جاءنا و صاف بالانجاد مفتى ما فتى) ...²⁰

Aşağıdaki örnekte ise Hâkim Efendi, cevher kelimesini kullanarak okurun sadece noktalı harflerle tarih hesabı yapması gerektiğini ifade etmiştir:

“ ...
Düşüp bir beyt-i cevher-dâr ile târîh-i vâlâsı
Bu gûne geldi tab'-ı çâkerîye Hâkimâ ahkem
Kudûmu dehrî mesrûr eyledi 'izz ü sa'âdetle
(قدومى دهرى مسرور ايلدى عز و سعادتله)
Mühür oldu 'Ali Paşa Silâhdâr-ı Şeh-i ekrem
(مهر اولدى على پاشا سلاحدار شه اكرم) ...²¹

Hâkim Efendi'nin alıntılıdığı tarih manzûmelerinden biri tamiyeli tarihtir. Aşağıda verilen manzûmede, tarih düşürülen mısırâdaki harflerin ebced karşılığındaki sayılarının toplamına bir eklenmesiyle manzûmenin tarihinin bulunacağı söylenmektedir:

“ ...
Mısra'-ı târîhde derc etdiğim bir ta'miye
Esb-tahsîn-i 'atâ-yı Âsaf-ı dehrî değer
Tâk-ı 'arşa yazsalar Hâkim sezâ târîhimi
Cûd-ı Şeh'den Âsaf'a bir esb geldi zîn-i güher
(جود شهدين اصفه بر اسب كلدى زين كهر) ...²²

¹⁹ Efendim Abdullah en yüce konuma yükseldi. Hâlen fetvâ makâmında mutlu ve kendisine uyulmakta. Bu hâdisenin tarihini noktalı harflerin en güzelini kullanarak düştüm. Vassâf bize fetvâ vermek sûretiyle destek oldu.

²⁰ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, 225.

²¹ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, 303.

²² Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, 442-443.

Hâkim Efendi, bazen bir beyitte, bazen bir mısırâda, bazen bir lafızda, bazen de bir beytin her mısırâsında ayrı ayrı tarih düşürülen manzûmelere yer vererek çeşitliliği yakalamıştır. Eseri boyunca yer verdiği tarih manzûmelerinden sadece birinde, üç anbarlı geminin denize indiği tarihi, tarih beytinin her iki mısırâsında da ayrı ayrı düşürmüştür:

“ ...

Görüp itmâmın istimdâd-ı ilhâm eyleyüp Hâkim

İki târîh-i nev derc eyledim bir beyt-i garrâya

Şeh-i dehre ola fülk-i felek-sâye mübârek-bâd

(شه دهره اوله فلك فلکسایه مبارکباد)

Üc-anbarlı nüzûl etdi bi-hamdillâh deryâya

...²³ (اوچ انبارلی نزول ایتدی بحمدالله دریایه)

Hâkim Efendi, çoğu kendisine ait olan tarih manzûmelerinin 11'inde tarihin, bir mısırâ olarak değil bir beyit olarak düşürüldüğünü görmekteyiz:

“...*Düşüp bir beyt-i cevher-dâr ile târîh-i vâlâsı*

Bu gûne geldi tab'-ı çâkerîye Hâkimâ ahkem

Kudûmu dehri mesrûr eyledi 'izz ü sa'âdetle

(قدومی دهری مسرور ایلدی عز و سعادتله)

Mühür oldu 'Ali Paşa Silâhdâr-ı Şeh-i ekrem

...²⁴ (مهر اولدی علی پاشا سلحدار شه اکرم)

Hâkim Efendi, 3 tarih manzûmesinde bir mısırâ yahut bir beyit ile değil, manzûmede geçen bir kelime ya da kelime grubuyla tarih düşürmüştür:

“...*Ve kezâlik lafza-i halîfetünâ temâm-ı târîh-i cülûs-i hümâyûnları olup, halîfetü'l-hâdî terkîbi dahi tab'-ı Hakîr'e evfak gelmekle, bir kıt'ada derc u tahrîrine ictisâr olundu. Li-nâmukîhi'l-hakîr:*

Üd'û ile'r-Rabbillezî yu'tı'd-devâme lenâ

²³ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, 127-128.

²⁴ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, 303.

Li-cülûs-i Sultânin yekûn fi- 'izzeti 'n-nâdî

Kâlû halîfetünâ temâmü 'addihî fe-izâ

(خليفةتنا)

Errahtü yevme cülûsihî bi-halîfeti 'l-hâdî²⁵

(خليفة الهادى) ...²⁶

Hâkim Efendi, yangın hakkında bir tarih manzûmesine yer verdikten sonra mensûr kısımda, manzûmede verilen tarihin nasıl hesaplanması gerektiğini bizzat açıklamıştır:

“...Ve bu harîkde târîh olmak üzere bu gûne hâme-i Hakîr'den ser-zede olan kıt'a bu mahalle sebt olundu. Li-münşi'ihî 'l-Hakîr:

Bu ihrâka 'aceb Sultân-ı 'âlem eyledi girye

O âb-ı girye etdi muntafî lutf-ı Kerîm oldu

Çıkup Allahu etfâhu(الله اطفاه) dedi bir hâtif-i gaybî

Bunun târihi Hâkim lafz-ı ihrâk-ı 'azîm(احراق عظيم) oldu

Bu târîh gâyet 'acib ü garîb vâkı' olmuştur ki, ihrâk-ı 'azîm 'adedinden lafz-ı Allâhu etfâhu 'adedi çıkdıkda, temâm târîh olur. Ya'nî bu ihrâk-ı 'azîm âb-ı girye-i Şehriyârî ile Allâhu 'azîmü's-şân itfâ eyledi demek olur ki, yine böyle olduğuna ser-i mû iştibâh yokdur...²⁷

Hâkim Efendi'nin alıntıladığı bir tarih manzûmesinde, beyt hâlinde tarihi düşürdüğünü bildirmesine rağmen, beytin bir mısırâsının -ki muhtemelen sehven- hiçbir nüshada yer almamış olması dikkatleri çeken bir husustur:

“...Merhûm 'İzzet Paşa hânedânından Behcet Efendi-yi merhûm ve Mustafa Bey Kethudâ-i Sadr-ı sâbık-ı merhûm ve el-yevm ba'zı etrâfları mevcûd ve nazar-ı iksîr-esserleri berekâtü meşhûddur. Mûmâ ileyhî kethudâlıklarına hâme-i Hakîr'den ser-zede olan târîh bu mahalle serd olundu:

²⁵ Bir sultânın cülûsu için bize devamlılık veren Rabbe çağırımız ki şerefli mecliste olsun. 'Halîfetü'l-hâdî' ile cülûsu günü tarih düşürdüğümde, 'halîfetünâ' tam bir rakam (tarih) olur dediler.

²⁶ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, 469.

²⁷ Bu tarihin hesaplanmasıyla ilgili olarak Tahir Güngör, Arkeoloji Müzesi Nüshası'nda “66+95=161” ve “1020+310=1330-161=1169” işlemlerinin satır hizasına s. 348'in sol kenârına yazıldığını belirtir. Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, 327.

Hamdülillâh mesned-i ikbâlde zîver-ârâ oldu bir zât-ı kerîm

Subh-ı 'izz ü meşrik-ı iclâlde necm-i bahtı sa'd ile ola mukîm

Bâm-ı ikbâl ü sabâh-ı devleti eyleye âfâka işrâk-ı 'amîm

Hâkimâ bu beyt-i cevher-dârına dense lâyıkdır eğer dürr-i nazîm

(...)

Oldu 'Abdullâh Efendi kâm-kâr Kethudâ'-i Sadr-ı 'âlî-i kerîm

... (الدى عبدالله افندى كامكار كتخداء صدر على كريم)²⁸

*Hâkim Tarihi'*nde yer alan 75 tarih manzûmesi ve bu manzûmelerin kime ait oldukları, yazdıkları diller, nazım şekilleri, vezinleri ve muhtevâları bir tablo dâhilinde gösterilmiştir. Manzûmeler, divanlar başta olmak üzere çeşitli kaynaklarda taranmış, elde edilen bulgular dipnotta belirtilmiştir:²⁹

Tablo 1: *Hâkim Tarihi'*nde Yer Alan Tarih Manzûmeleri

Sıra No	Sayfa No	Mahlas	Manzûme	Dil	Nazım Şekli/Birimi	Vezin	Konu
1	44	Hâkim	<i>Pâdişâh-ı hefi-kışver-i ma'delet-bahş-ı cihân</i> <i>Sâye-i rahmet-penâh-ı Kird-gâr-ı bî-zevâl</i> <i>Ka'be-i lutfu mekârim zât-ı 'âlî fitratı</i> <i>Bû'l-mehâmid bânî-i ma'bed-geh-i ashâb u âl</i> <i>Secde-gâh etdi bi-hamdillâh ihyâ eyledi</i> <i>Bu mahall-i pâki Sultân-ı kerâmet-iştîmâl</i> <i>İftitâh etdi cemâ'at Hâkimâ târihine</i> <i>Pâk u zîbâ câmi'-i Sultân-ı Mahmûdü'l-hısâl</i> ³⁰ <i>(ياك و زيبا جامع سلطان محمود الخصال)</i>	Türkçe	Kıt'a	-.--/-.--/-.--/-. .-	Câmi İnşası
2	45	Hâkim	<i>Hudâvend-i mekârim-i Pâdişâh ekmele ü a'del</i> <i>'Itâş-ı dehre cûy-ı lutfu cârî sû-be-sû eşmel</i> <i>O Sultân-ı kerem rûh-ı kirâmı eyledi şâd-âb</i> <i>İktidâ çeşmesinden Kevser-âsâ sîmden cedvel</i> <i>Ne dil-cû mevki'inde etdi icrâ 'ayn-ı eltâfın</i> <i>Misâl-i menba'-ı tesnîm-i cennet ahsen ü ecmele</i>	Türkçe	Gazel	....-/-...-/-... /...-/-	Çeşme İnşası

²⁸ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, 785-786.

²⁹ Tabloda yer alan manzûmeler tenkitli neşirdeki hâliyle incelenmiştir. Tenkitli neşirdeki sayfa numaraları tabloda gösterilmiştir. Arapça manzûmelerin tercümeleleri de tenkitli neşirde yer aldığı şekliyle alıntılanmıştır.

³⁰ Divanda yer almamaktadır. *Hâkim Divanı* hakkında yapılan çalışma için bk. Yakup Poyraz, *Seyyid Mehmed Efendi*, 2008.

			<i>Geliüp âb etdi Hâkim lüleden işrâb târihin Zülâl iç çeşme-i Sultân-ı Mahmûdü'ş- şiyemden gel³¹ (زلال ایچ چشمه سلطان محمود الشیمن کل)</i>				
3	50	Hâkim	<i>Mahall-i hâcegân u ma'bed-i vâlâ-yı îşân kim Sezâdır dense ana reşk-i dergâh-ı hucendiyye Düşüp bâdî-i fikretde bu mısra'-ı Hâkimâ târîh Zehî cây-ı mu'allâ tekye-gâh-ı Nakşibendiyye³² (زه‌ی جای معلا نکیه کاه نقشبندی)</i>	Türkçe	Kıt'a	.---/---/--- /---	Câmi İnşası
4	115	Hâkim	<i>Târîh-i Behem-i İctimâ'-i Nüzûl Hidiv-i bahr u berr dâd-âver-i deryâ me'âtî kim Muhîr-ı himmetinde oldu nüh tâk-ı felek-i fîlika Zahîr-i ma'delet-Sultân Mahmûdü'ş-şemâ'il kim Semâhat-gâh-ı re'fet kişver-i lutfunda bir ülke Devâm-ı milketiyçün zümre-i insân gibi her dem Feleklerde melekler de müdâvim Süre-i Mülk'e Hudâ sâ mân-ı halka sâye-bahşâ eylemiş lutfun Ki zill-ı re'fetîdir sahn-ı bâğ-ı 'âleme gölge Temâm oldukda zerrîn sandalıyla fülk-i iclâli Şeref verdi iki şeh-bâz-ı şevket sâhil-i melike İnüp bir günde bahra söyledim Hâkim ana târîh Hümâ-veş açdı per konu yemme nev-sandal u fîlika³³ (همایش اچنی پر فونلی یمه نوصندل و فلكه)</i>	Türkçe	Kıt'a	.---/---/--- /---	Filika/ Gemi
5	116	Hâkim	<i>Târîh-i Sandal-ı Hümâyûn Pâdişâh-ı bahr u berr Cem-haşmet ve milket- i zafer Mahmidet-pîrâ Selâtîn-i cihânın a'deli Sâlik-i berreyn ü bahreyn ü 'inâyet-i maşrı kayn Ma'delet-güster-i havâkîn-i kirâmın ekmeli Zevrak-ı gerdûn-ı civâr münşe'âtundan 'âlem</i>	Türkçe	Kıt'a	---/---/---/ -	Hümâ- yûn Sandalı

³¹ Divanda yer almamaktadır.

³² Divanda yer almamaktadır.

³³ Divanda yer almamaktadır.

			<p><i>Râha-i deryâ nevâliyle cihân olmuş melî</i></p> <p><i>Kulzüm-i dâver-i kerem şeh-vâre-i 'avn ü himem</i> <i>Pîşvâ vü muktedâ şâhân-ı dehrin emseli</i></p> <p><i>Safha-i gerdûn atlas-ı sandal-ı ikbâlinin</i> <i>Râyet-i feth ü zafer olsun şirâ'-ı eşmeli</i></p> <p><i>Behre mevc-i lücce-i thsânı sâhil-i nâ-bedîd</i> <i>Cûy-bâr-ı lutfunun neyl-i mekârim cedveli</i></p> <p><i>Şol kadar tab'-ı hümâyûnu latîf ü sâf kim</i> <i>Safha-i mir'ât-ı deryâ öyle olmaz müncelî</i></p> <p><i>Fülk-i iclâlinde ki mıkzâf-ı zerrîn tarafına</i> <i>Nâ-resâdır dest-i Hürşid-i cihân-bânın eli</i></p> <p><i>Nürdan mersâ-yı iclâlinde bergeşti hilâl</i> <i>Zevrak-ı bedr-i felek nûruyla olmuş mümtelî</i></p> <p><i>Bârekallâh sandal-ı mecd-i hümâyûn tarh kim</i> <i>Görmedi çeşm-i temâşâ böyle fülk-i ecmeli</i></p> <p><i>Zer-i tulâ sükkânı mesken-i âfitâb-ı envere</i> <i>Harfatar cevzâya simîn lengerinden çengeli</i></p> <p><i>Dâs-veş bâlâ-yı ser-i ol nîm kavs-ı zer-i tulâ</i> <i>Hasmının 'ömrün hasâd etmekde çarhın müncelî</i></p> <p><i>Mürg-i şeh-bâz-ı zafer-perdâzdır seyr eyle kim</i> <i>Olamaz Kûh-ı Serandîb'in 'ikâlî engeli</i></p> <p><i>Gördüm itmâmın nüzûl etdikde bahra Hâkimâ</i> <i>Geldi bir beyt-i dilârâ tab'a târîh-i celî</i></p> <p><i>Bâl açup mevc-i yemme indi hümâ-yı sa'd ola</i> <i>Yümn ile Sultân Mahmûd'un hümâyûn sandalı³⁴</i> <i>(يمن ايل سلطان محمودك همايون صندلى)</i></p>				
6	117-118	Hâkim	<p><i>Târîh-i Filika-i Hümâyûn</i> <i>Hidîv-i yem-'atâ bahr-ı kerem Dâdâr-ı 'âlem kim</i> <i>Revândır lücce-i i'tâf-ı eltâfî berâyâya</i></p> <p><i>Bihâr-ı mekremet-i Sultân Mahmûdü'l-hasâ'il kim</i> <i>Nevâlî feyz-bahşâdır keff-i pür-mevc-i deryâya</i></p>	Türkçe	Kıt'a	....-./---/--- /---	Hümâ-yûn Filikası

³⁴ Divanda yer almamaktadır.

		<p>Zalil-i merhamet ebr-i himâyet Kulzüm re'fet Ki zât-ı vâye-bahşâ cümle âfâka Hudâ sâye</p> <p>Okur rûhâniyân-ı 'arş "Bismillâhi mecrâhâ"³⁵</p> <p>Celâlet-bahş-ı temkîn olsa fülkü kangı mersâya</p> <p>Ola berr ü bahrda mâhdan mâhîye dek 'âlem Müсахhar dâ'imâ fermân-ı Şâh-ı şevket- ârâya</p> <p>Sehâb-ı terbiyet-bahşâ-yı dest-i cevdetin seyr et</p> <p>Sicâl-i himmeti-yi nîsân re'fet-i Dürr-i yektâ'ya</p> <p>Değil mehtâbı çarhın cilve-pâş oldukca fülkünden</p> <p>Hilâl-i âsümân inmiş sanursun Bahr-i Hadrâ'ya</p> <p>Zehî Sultân-ı satvet mâye-i 'izz ü fehâmet kim Fülk-i deryâ-yı kadr u şevketinde felek kem- pâye</p> <p>Te'âlallâh ne zîbâ filika-i tarh-ı hümâyûn kim Değil güncide misli nazra-i çeşm-i temâşâya</p> <p>Ola Şâhen-şeh-i âfâka mesned-i yümn ile mümted</p> <p>Felek medd eyledikce filika-i ikbâli inşâya</p> <p>Şu rütbe mürtefi' bu fülka-i reşk-i felek-sâ kim</p> <p>Sütünü harf atar bakdıkca sükkân-ı mu'allâya</p> <p>Cenâh açmış sanurdum evc-i bâm-ı 'arşa 'Ankâ'yı</p> <p>Olaydı per-güşâ mîkzâf-ı zerrîn ile sahrâya</p> <p>Ola eyyâm-ı 'ömr u devleti hem-şurta-ı tevfik Şeref verdikce keştî-i celâli sûy-i mecrâya</p> <p>Görüp itmâmını şeh-bâz-peyker sûy-ı sâhilde Hemân lenger bıraktı fülk-i fikrim cûy-ı ma'nâya</p> <p>Gelüp bâdî-i fikretde bu mîsrâ'-ı Hâkimâ târih</p> <p>Hilâl-i fülke-i reşk-i felek indi bu deryâya³⁶</p>				
--	--	--	--	--	--	--

³⁵ "...Onun yüzüp gitmesi Allah'ın adıyladır..." (Hüd 11/41)

³⁶ Divanda yer almamaktadır.

			(هلال فلک شکر شکر فلک ایندی بودریایه)				
7	125-126	Hâkim	<p><i>Târîh-i Tesmiye-i Nüvîd-i Fütûh</i> <i>Gıyâs-ı maşrık u mağrib Hidîv-i 'avn ü zafer</i> <i>Melâz-ı kışver-i hestî Melîk-i nasr u fütûh</i></p> <p><i>Tirâz-ı küngüre-i hâver-i Hilâfet kim</i> <i>Fürûg-ı zât-ı hümâyûnu reşk-i pertev-i yûh</i></p> <p><i>Medâr-ı nefha-i sâ mân-ı âsümân-ı vücûd</i> <i>Cüsûm-ı mülkete sârî nigâh-ı re 'feti rûh</i></p> <p><i>Sütûde hazret-i Mahmûd Hân u zill-ı Hudâ</i> <i>Ki sâye-i himemi sâye-bân-ı feyz-i vudûh</i></p> <p><i>Hemîşe keştî-i mülkünden olmaya zâ 'il</i> <i>Nesîm-i şurta-i lutfu 'inâyet-i Sübbûh</i></p> <p><i>Olup zemânî şeref-bahş-ı hâtim-i teshîr</i> <i>Hadîm-i cezbe-i ihsânî ola ism-i bedûh</i></p> <p><i>Fünûn-ı haşmeti olmaz fusûle güncîde</i> <i>Yazılsa vasf-ı şerîfînde bin mütûn u şürûh</i></p> <p><i>Licâm-ı kuvvet-i kahriyle inkıyâda gelür</i> <i>Ne rütbe Edhem rahş-ı 'adîvv olursa cümûh</i></p> <p><i>Sabâh-ı şârîka-ı lutfu ile şu 'le verir</i> <i>Cenâh-ı tâ 'ir-i necm-i merâma leyl-i cenûh</i></p> <p><i>Cihân-ı merhametin sâye-i bahş-ı i 'tâfi</i> <i>Hidîv-i re 'fet ü Şâh-ı kerem-i 'atûf-ı semûh</i></p> <p><i>Bu demde böyle cebel-i peyker-nümûne-i Kâf</i> <i>Mekîn-i Kulzüm Üc-anbarlı çün Sefîne-i Nûh</i></p> <p><i>Kenâr-ı lücce-i eltâfına vürûdu için</i> <i>Şîrâ 'ı himmeti inşâsın eyledi meftûh</i></p> <p><i>Yapıldı himmet-i şâhânesiyle buldu vücûd</i> <i>O fülk-i mecd-i yegâne hafîza-i memdûh</i></p> <p><i>Muhîr-ı himmet-i iclâli ile ol Şâh 'ın</i> <i>Kulûb-ı düşmen-i dîn ola dâ 'imâ mecrûh</i></p> <p><i>Görüp o zill-ı İlâhî bu fülk-i ikbâli</i> <i>Nevîd-i nusret ile buldu kalbini meşrûh</i></p> <p><i>Zebân-ı pâkine âyîne-i derûnundan</i> <i>O demde lafz-ı Nüvîd-i fütûh etdi sünûh</i></p> <p><i>Yegâne düşdü bu târîh-i mısra 'ım Hâkim</i> <i>Sünûh-i mülhem-i Şâh-ı cihân Nüvîd-i fütûh³⁷</i></p>	Türkçe	Kıt'a	.-./..-./.-./..- /..-	Nüvîd-i fütûh Adlı Gemi

³⁷ Divanda yer almamaktadır.

			(سنوح ملهم شاه جهان نوید فتوح)				
8	127-128	Hâkim	<p><i>Târih-i Nüzûl</i> <i>Hidîv-i bahr u ber fermân-revâ-yı heft-kışver</i> <i>kim</i> <i>Revândır cûy-ı ikbâli serâdan tâ Süreyyâ'ya</i></p> <p><i>Yemm-i cûd u kerem Sultân Mahmûdü'ş-</i> <i>şemâ'il kim</i> <i>'Atâyâsı kıyâs olmaz şumâr-ı mevc-i deryâya</i></p> <p><i>Zalil-i merhamet kim eylemiş zât-ı</i> <i>hümâyûnun</i> <i>Bahırda berde terfih-i berâyâya Hudâ sâye</i></p> <p><i>O bahr-ı lutf kim fülk-i hilâl ü sandal-ı</i> <i>gerdûn</i> <i>Civâr-ı münşe'ât-ı şevketinden kesb eder</i> <i>mâye</i></p> <p><i>Hurûş-ı mevc-i 'adli mâhdan mâhîye dek sârî</i> <i>Du 'â-yı devleti mefrûzdur sükkân-ı bâlâya</i></p> <p><i>Olup hükmü hübûb-ı şurta-ı tevfiik ile câri</i> <i>Şirâ'-ı satveti mevsüldür mecrâ vü mersâya</i></p> <p><i>Olup her kârda 'ilm-i ledünnü kâ'id-i tevfiik</i> <i>Makardır fülk-i re'yi iktirân-ı Hızır u</i> <i>Müsâ'ya</i></p> <p><i>Î'ânet-cû olup mâ'üne-i lutfundan ol Şâh'ın</i> <i>Sehâb-ı âsümân eyler zemîne cûd-ı bî-gâye</i></p> <p><i>Degil keştî meger keçkülüdür destinde</i> <i>deryânın</i> <i>Nevâl-i himmetinden sû-be-sû tahsil eder</i> <i>vâye</i></p> <p><i>Kalup künc-i sadejde tâ ebed sâhil-res</i> <i>olmazdı</i> <i>Nümâ-bahş olmasa nîsân-ı lutfu Dürr-i</i> <i>yektâ'ya</i></p> <p><i>Olurdu müncelî gerd-i kelefden kurs-ı mihr-</i> <i>âsâ</i> <i>Eğer pertev-res olsa dest-i feyz-i himmeti aya</i></p> <p><i>Cibâl-i şâmihâtı aşdı bahr-ı mevc-i ihsânı</i> <i>Serandîb'i geçüp oldu resân tâ çerh-i a'lâya</i></p> <p><i>Muhît-ı mekremet kim kışver-i cûdunda</i> <i>melcâdır</i> <i>Cenâh-ı bâd-bân-ı re'feti sîmurg-ı 'Ankâ'ya</i></p> <p><i>Edüp bu keştî-i gerdûn-nümûna himmetin</i> <i>masrûf</i> <i>K'ola reşk ile sad dâğ-ı tahassür kalb-i</i></p>	Türkçe	Kıt'a	.---/---/--- /---	Gemi

			<p><i>a'dâya</i></p> <p><i>Te'âlallâh ne zîbâ tarh-ı dil-cûy-ı Mülûkâne Kurulmadı anın bir misli dahi rûy-ı gabrâya</i></p> <p><i>Olup devletle 'ömrü Nûh-veş dâ'im selâmetde</i> <i>Vücûdu lenger-endâz-ı celâlet ola dünyâya</i></p> <p><i>Bu gûne bi'l-bedâhe vasfına âgâz edüp hâmem</i> <i>Yürüdüüm ben de fülk-i fikretim limân-ı ma'nâya</i></p> <p><i>Görüp itmâmın istimdâd-ı ilhâm eyleyüp Hâkim</i> <i>İki târîh-i nev derc eyledim bir beyt-i garrâya</i></p> <p><i>Şeh-i dehre ola fülk-i felek-sâye mübârek-bâd (شه دهره اوله فلك فلکسايه مبارکباد)</i> <i>Üc-anbarlı nüzûl etdi bi-hamdillâh deryâya³⁸ (اوج انبارلی نزول ایتدی بحمدالله دریایه)</i></p>				
9	140	Hâkim	<p><i>Şehen-şâh-ı mu'azzam Tâc-dâr-ı eḫham u a'zam</i> <i>Gubâr-ı pây-ı rahşî basdırır Dârâ'yı dârâta</i></p> <p><i>Cilûdâr-ı semend-i şevketi Keyhusrev ü Behmen</i> <i>Resîde gâşîye-dârânı envâ'-ı sa'âdâta</i></p> <p><i>Peren zerrîn-kutâs-ı eşheb-i iclâli ol Şâh'ın Cenîb-i şevketi tâziş-nümâ kâm-ı ziyâdâta</i></p> <p><i>Ola her hatve mızâm-ı celâlet-rân-ı 'arzında Murâdâtı muvâfık sa've-i zeyn-i irâdâta</i></p> <p><i>Vezîr-i a'zamı Sadr-ı güzîn'i Mustafa Pâşâ Müşîr-i devleti şâyeste tevkîr u 'inâyâta</i></p> <p><i>Mekârim-şiyeme hayr-endîşe düstûr-ı 'atâ- pîşe</i> <i>Degil güncide vasf-ı hüsn-i ahlâkı 'ibârâta</i></p> <p><i>Cemilü'l-hulk matbû'u'ş-şiyem düstûr-ı ekrem kim</i> <i>Ne mümkün gelmek eslâf-ı kirâmıyla müsâvâta</i></p> <p><i>Takî asl-ı asîl ü müttakî pâk u nakî vâkî Sahî vâfî veḫî mecbûl-i fıtrî celb-i hayrâta</i></p> <p><i>Şehen-şâh-ı cihânın Sadr-ı dâna-yı hayır- hâhı</i> <i>Vekîl-i mutlakı şâyeste eltâf u 'inâyâta</i></p>	Türkçe	Kıt'a	---/---/--- /---	At

³⁸ Divanda yer almamaktadır.

			<p>'Uluvv-i şânını i'lân u tevkîr eyleyüp dehre Bu gûne gördü şâyân olduğun bahş-ı kerâmâta</p> <p>Mükemmel böyle bir rahş-ı mübeccel eyledi i'tâ Sezâ taraf-ı licâm-ı 'izzeti lesm-i mübâhâta</p> <p>Gelüp sâni-i yevmî 'îdde esb-i hümâyûnu Süvâr etdi Vezîr-i a'zâmın rahş-ı meserrâta</p> <p>Du'âyile dedim Hâkim görünce ben de târîhin Ola Sultân-ı 'âlem dem-be-dem nâ'il murâdâta³⁹ (اوله سلطان عالم دمبدم نائل مراداته)</p>				
10	152- 153	Hâkim	<p>Târîh-i Kitâb-hâne Mecma'u'l-bahreyni Kenzü'l-'adli Sultânü'l- verâ Şemsü âfâkın lehû zav'un menârun lil-hüdâ</p> <p>Behcetü'l-ikbâli Nazmü'd-dürri Muhtâru'l- ümem Fî-metâli' bestati'l-mecdi sahîhan müsnedâ</p> <p>Dürri mensûri's-sıfâti fî-mesâbiha celet Sâhibü'l-ahyâ imâmü'n-nâsi turran muktedâ</p> <p>Min-'inâyetihî vikâyâtün li-sâhati mülkihi Ekmelü's-Sultâni A'lâmü'l-hüdâ Nûrun bedâ</p> <p>Matla'u'l-işrâkı hükmen fî-işârâtin bihi Şemsü âfâkın li-tenvîri'l-'uyûni yuhtedâ</p> <p>Be'sühû lil-hukmi'l-merbûtu tevzîhun li-men Nâle telvîhan li-tebyîni'l-münâ lâ-yürtedâ</p> <p>Hâzihî dârun li-tastîri'l-'ulûmi fe'ğtenim Min-fünûni'l-'ilmi zabtan küllü zâ minhu iğtedâ</p> <p>Sâhibü'l-hayrâti Mahmûdü's-secâyâ fazlühü Fî-basîti'l-arzı min-âyâtihi kad-şüyyidâ</p> <p>Kad-benâ dâran li-kütübün fe'btedir ta'lîmehü Sümme sahhaha cevhere'l-efkâri ve asfâ'an sadâ</p> <p>Hâzihî kütübün li-ifdâlin lehû kad-düvvinet Küllühâ min-cûdihî't-tullâbi esnâ mahtidâ</p>	Arapça	Kaside	---/--/--/-- .-	Kütüphân e İnşâsı

³⁹ Divanda yer almamaktadır.

			<p><i>Yebtağî min-zâlike inşâ'en ve cem'an mücdiyâ</i> <i>Celle merzâtü 'l-İlâhi yâ lehû min müctedâ</i></p> <p><i>Key-tenâlû min-nefsi 'l-'ilmi dürran fâhûrâ</i> <i>Derruhû lillâhi minhu yâ lehû minmâ nedâ</i></p> <p><i>Zâdehullâhu ketâ'ibe nasrihî fi-mülkihi</i> <i>Küllemâ yeftah safâha 'l-'ilmi minhâ yühtedâ</i></p> <p><i>Fî-bekâi 'l-mülki bi 'n-na'mâ-i ibkâ'e 'l-İlâhi</i> <i>Sâra mahfûzan bi-'avnillâhi devmen sermedâ</i></p> <p><i>Hâkimun kad-ebde'a 't-târîha şatran fe'ktübü</i> <i>Dâru-kütübün kad-bena's-Sultânü</i> <i>Mahmûdü 'n-nedâ⁴⁰</i> <i>(دار ككتب قد بنى الاساطان محمود الندى)</i></p>				
11	164	Hâkim	<p><i>İrehale 'n-Nihri ru li-'âlemi 'l-bekâ</i> <i>Min-merhalin fe-a'lâ menzileti 'l-cinân</i> <i>Fe-Hâkimün esîfün min fevtihi ve ebdâ</i> <i>Târihahû tüvuffiye 'allâmetü 'z-zemân⁴¹</i> <i>(توفي علامة الزمان)</i></p>	Arapça	Kit'a	Arüz vezni kusurludur.	Vefat
12	184-185	Hâkim	<p><i>Hamdülillâh ki meserretle ferah-yâb oldu</i> <i>Doldu âvâze-i ikbâl ü sürûriyle cihân</i></p> <p><i>Şems-i ikbâl-i cihân eyledi burcunda şeref</i> <i>Geldi ser-mesned-i iclâline Sultân-ı zemân</i></p> <p><i>Ya 'nî ol Pâdişeh-i maşrık⁴² u mağrib ki anın</i> <i>Olsa der-bânı sezâ Husrev ü Ma'an u</i> <i>Keyhân</i></p> <p><i>Şâh-ı gerdün-'azamet Sâhib-i 'izz ü şevket</i></p>	Türkçe	Kit'a	-.--/-.--/-.--/-. .-	Cülûs

⁴⁰ “İki denizin bir araya geldiği yer, adâlet hazînesi, mahlûkâtın sultânıdır, O; Ufukların aydınlık verici güneşi, yol göstericidir. Parlak mutluluk, dizilmiş inci, topluluklar içinde seçkindir; şân ve şerefin doğuş yerlerindedir. Sıfatları parlak kandillere saçılmış bir incidir, hayat verir bütün insanlığın uyduğu imâmdır. İnâyetiyle saltanatının hudutlarını korur; Sultân, hidâyet âlâmetlerini tamamlamış, nûr ortaya çıkmıştır. Üzerindeki âlâmetlere bakılırsa hükmen güneşin doğduğu yerdir, sevk edilen gözleri aydınlatacak ufukların güneşidir. Karmaşık ve zor meseleler karşısındaki yiğitliği, kabul görmeyen istekleri ortaya koymak amacıyla birtakım işâretleri elde eden kişi için bir açıklamadır. Şunlar, ilim yazılacak ofislerdir; değişik ilimleri yazmak için bunları fırsat bil bunların hepsi de onun sayesinde. Hayır sahibidir, övülecek hasletlere sahiptir; yeryüzünde onun âlâmetleri dikilmiştir. Kütüphâneler kurmuştur, hemen ta'lîme koş; sonra fikir cevherini tashih edip susuzluğunu gider ve temizle. Bu kitaplar onu yüceltmek içindir ve tamâmı talebelere karşı gösterdiği apaçık cömertlik sâyesinde telif edilmiştir. Bununla faydalı bir (kütüphâneyi) inşâ ve kitaplar toplamak istemiştir; Allah razı olsun, ne de fayda gözetmiştir! Ta ki böylece değerli ilimlere değerli bir inci gibi ulaşsınız; mâşâallah ona! Cömertliklerine şaşılır. Allah, ilim mutâla'a eden o(nun vakfettiği) kitaplarla yol buldukça mülkündeki zafer taburlarını artırsın. Nimetlerle Allah'ın inâyetiyle kalıcı olacağı bir mülkte; Allah'ın yardımıyla ebediyen korunsun. Hâkim, bir mısra olarak tarihini düşürmüştür, yazımız: Cömert Sultan Mahmûd Kütüphâne inşâ etmiştir!” anlamına gelen Arapça bir şiirdir.

⁴¹ “O mâhir âlim bu âlemden bekâ âlemine, en yüce cennete irtihal etti. Hâkim onun vefatından dolayı üzüntülüdür ve vefat tarihini düşürüyor: Zamanın allâmesi vefat etti” anlamına gelen Arapça bir şiirdir. Bu şiir İsmet Efendi'nin *Zeyl-i Şakâ'ik*'inde de yer almaktadır; bk. Fındıklılı İsmet Efendi, *Şakâ'iku 'n-Nu'mâniyye ve Zeyleri: Tekmiletü 'ş-Şakâ'ik fi Hakkı Ehli 'l-Hakâ'ik*, haz. Abdülkadir Özcan, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 254.

⁴² Pâdişeh-i maşrık: pâdişeh-i şark bk. Yakup Poyraz, *Seyyid Mehmed Efendi*, 366.

			<p>Ana mevhub-ı Hudâ lâzime-i haşmet ü şân</p> <p>Büy-ı gül olsa dahi harfi sühan-sencânın Vasf-ı ahlâkına yok kudret-i ta'bir u beyân</p> <p>Olsa vassâf mekârim-şiyem i'tâfi Hakk-ı ta'bîrini ifâ edemezdi muhibbân⁴³</p> <p>Kuvvet-i baht-ı hümayûnuna olmaz mı delil Olduğu lafz-ı Şehen-şâha mutâbık 'Osmân</p> <p>Yazıla âyet-i nusret 'alem-i 'azminde Râyet-i ma'deleti ola küşâde her ân</p> <p>'Ahd-i 'adlinde ola milket-i hestî ma'mûr Eyleye re'fetle mülk-i vücûda fermân</p> <p>Ser-i fağfürî sıfâl ede hadîm-i keremi Zîr-i hükmünde ola kişver-i âl-i Hâkân</p> <p>Şâh-bâz-ı himemi dâ'im açâ iki cenâh Biri tevfiğ u 'inâyet birisi emn ü emân</p> <p>Emri cârî ola hem enfüs ü hem âfâka Hükmüne her dem itâ'at ede çarh-ı devrân</p> <p>Gûş edüp taht-ı hümayûna cülûs eylediğin Oldu âfâk-ı memâlikde berâyâ şâdân</p> <p>Geldi bir hâtif-i gaybî dedi Hâkim târih Yümn ile müjde-cülûs eyledi Sultân 'Osmân⁴⁴ (یمن ایله مزده جلوس ایلدی سلطان عثمان)</p>				
13	185	Hâkim	<p>Zillu meliki'l-'arşî lemmâ i'telâ Sâra bişru's-sa'di fi mecl'e'n-nüfûs Hâtifü'l-büşrâ yünâdâ mu'linâ Ûrriha Sultân Gâzî lil-cülûs⁴⁵ (سلطان غازی)</p>	Arapça	Kıt'a	---/---/---	Cülûs
14	187	Hâkim	<p>Vezîr-i muhterem memdûh-i 'âlem hayra mülhem kim Sezâ mühr-i sadâret kadr u şânın eylese i'lâ</p> <p>Lisân-ı hâmeden târihi cârî oldu ey Hâkim Muvaffak oldu mührü aldı müjde Mustafa Paşa⁴⁶ (موفق اولدی مهری الدی مزده مصطفی پاشا)</p>	Türkçe	Kıt'a	---/---/--- /---	Göreve Atanma
15	194	Hâkim	Hâkimâ tebrîk birle söyledim târihini	Türkçe	Beýt	---/---/---	Kılıç

⁴³ Muhibbân: Sehbân bk. Yakup Poyraz, *Seyyid Mehmed Efendi*, 367.

⁴⁴ Bu mazûme divanda yer alan "Târih-i Berây-ı Cülûs-ı Sultân 'Osmân Hân İbn-i Sultân Mustafâ Hân" başlıklı kasidedir. bk. Yakup Poyraz, *Seyyid Mehmed Efendi*, 366- 367.

⁴⁵ "Arşın sahibinin gölgesi yükseldiğinde gönüllerde mutluluk müjdesi oluştu. Meçhûl bir yerden bir müjde sesi geliyor: Gâzi Sultân'a cülûsundan dolayı tarih düşüyor" anlamına gelen Arapça bu mazûme divanda, "Târih-i Diğer Berây-ı Cülûs-ı Sultân 'Osmân Hân İbn-i Sultân Mustafâ Hân" başlığı ile yer almaktadır. bk. Yakup Poyraz *Seyyid Mehmed Efendi*, 368.

⁴⁶ Divanda yer almamaktadır.

			<i>Besmeleyle eyledi sâhib-i 'ilm taklîd-i seyyf⁴⁷</i> (بسملیله ایلدی صاحب علم تقلید سیف)			.-	kuşatma
16	211	Hâkim	<i>Târih-i 'Atyye-i Hümâyûn</i> <i>Luţfu ihsânı ile 'âlemi mesrûr etdi</i> <i>Şâh-ı devrân-ı 'atâ-pîşe mekârim-meşmûl</i> <i>Hâkimâ oldu bu ihsân-ı cülûsa târih</i> <i>Müjde kim oldu 'atâyâ-yı hümâyûn mebzûl⁴⁸</i> (مژده کیم اولدی عطایای همیون مبدول)	Türkçe	Kıt'a	---/---/---/ -	Hediye
17	219	Seyyid Hâşimî	<i>Yol oldu bin otuzda Üsküdar'a Akdeniz dondu⁴⁹</i> (یول اولدی بیك اتوزده اسکداره اقدکز طوکدی)	Türkçe	Mısra'	---/---/--- /---	Hava Durumu/ Don
18	219	Hâkim	<i>Buz üstünden gecen geldi bana yaz dedi târihin</i> <i>Deniz altmış sekizde dondu buzdan bendeniz geçdim⁵⁰</i> (دکز التمش سکزه طوکدی بوزدن بندکز کچدم)	Türkçe	Beyt	---/---/--- /---	Hava Durumu/ Don
19	225	Hâkim	<i>Güş edüp evsâfını Hâkim dedim târihini</i> <i>Oldu Vassâf-ı dehr 'izz ile Müftü 'ibâd⁵¹</i> (اولدی وصاف دهر عز ایله مفتی عباد)	Türkçe	Beyt	---/---/---/ .-	Göreve Atanma
20	225	Hâkim	<i>Kad-'alâ mevlâye 'Abdillâh a'lâ menzilen</i> <i>Mâ'fetâ fi mesnedi 'l-iftâ sa'iden muktedâ</i> <i>Innenî errahtü bi 'l-cevheri 'ş-şatır 'l-behiyyi</i> <i>Câ'enâ Vassâfu bi 'l-incâdi müftiyyin mâ-</i> <i>fetâ⁵²</i> (جاءنا وصاف بالانجاد مفتی ما فتی)	Arapça	Kıt'a	---/---/---/ .-	Göreve Atanma
21	233	-	<i>Gelüp heb leşker-i İslâm hâtif dediler târih</i> <i>Alındı Ak Deniz'den toblarıyla fülk-i korsanı</i> (الندی اقدکزدن طوبلریله فلك قورصانی)	Türkçe	Beyt	---/---/--- /---	Korsan Gemisi
22	249	Hâkim	<i>Niçe erbâb-ı fitnat bende-gân-ı nükte-</i> <i>perverden</i> <i>Yapıldı gerçi târih-i tekerrür-i mu'ciz ü garrâ</i> <i>Yapılmaz binde bir düşmekle Hâkim böyle bir</i> <i>târih</i> <i>Zehî üç def'a mühür aldı Vezîr oldu 'Alî</i> <i>Pâşâ⁵³</i> (زهى اوج دفعه مهر الدى وزير اولدى على پاشا)	Türkçe	Kıt'a	---/---/--- /---	Göreve Atanma
23	267	Hâkim	<i>Hamdülillâh mesned-i sadr-ı Vezâret yümmle</i>	Türkçe	Kıt'a	---/---/---/ ---	Göreve

⁴⁷ Divanda yer almamaktadır.

⁴⁸ Divanda yer almamaktadır.

⁴⁹ “Didi ey Hâşimî tarihin anın lafzan uma 'nen

Yol oldu Üsküdar'a Akdeniz tondı bin otuzda” bu beyitin geçtiği yerlerden biri olarak bk. Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde Kendinden Söz Ettiren Üsküdar Kışları”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V Bildiriler Kitabı*, ed. Coşkun Yılmaz (Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007), 2/492.

⁵⁰ “Buz üstünden geçen bir kimse geldi dedi târihin

Deniz altmış sekizde tondu buzdan ben deniz geçdim sene 1068” bu beyit hakkında bk. Yakup Poyraz, *Seyyid Mehmed Efendi*, 24; Ramazan Ekinci, “Hâkim Mehmed Efendi'nin Divanında Yer Almayan Şiirleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 34 (2013), 143.

⁵¹ Divanda yer almamaktadır.

⁵² “Efendim Abdullah en yüce konuma yükseldi. Hâlen fetvâ makâmında mutlu ve kendisine uyulmakta. Bu hâdisenin tarihini noktalı harflerin en güzelini kullanarak düşütm. Vassâf bize fetvâ vermek sûretiyle destek oldu.” anlamına gelen bu şiir divanda yer almamaktadır.

⁵³ Bu beyitler, “Târih-i Berây-ı Sadâret-i 'Uzmâ Hekîmbaşî-zade 'Alî Pâşâ Der-Def'a-i Sâlise” başlıklı tarih manzûmesinin sırasıyla 38. ve 39. beyitleridir. bk. Yakup Poyraz, *Seyyid Mehmed Efendi*, 368-372.

			<p><i>Oldu lâıyk böyle bir 'allâme-i sâhib-i dile</i></p> <p><i>Mülhem oldu Hâkimâ bu mısra' târîhde</i></p> <p><i>Oldu nâ'il-i sadra 'Abdullâh Paşa mühr ile⁵⁴</i> (اولدی نائل صدره عبدالله پاشا مهر ایاه)</p>			/.-.	Atanma
24	293-294	Hâkim	<p><i>Şeh-i 'âlem sümmiye câmi'u'l-Kur'an ki bî-şübhe</i></p> <p><i>Vücûdu kişver-i âsâyiş-i dehrin nigeş-bânı</i></p> <p><i>Muvaffak zât-ı pâkî dâ'imâ icrâ-yı hayrâta</i></p> <p><i>Cünûd-ı lutfunu te'yîd ede imdâd-ı Rabbânî</i></p> <p><i>Görünce bu mahallin feyz-ı ruhâniyyetin oldum</i></p> <p><i>Binâ-yı secde-gâh-ı Hakk'a etdi emr u fermânı</i></p> <p><i>Mücedded böyle bir pâkîze câmi' eyledi ihyâ</i></p> <p><i>Olunca böyle olsun himmet-i vâlâ-yı Şâhânî</i></p> <p><i>Sezâdır câmi'-i nûr ile olsa tesmiye zîrâ</i></p> <p><i>Dil-i 'ârif gibi her sû ferah-peydâ vü nûrânî</i></p> <p><i>Münevver her taraf feyziyle enver-i 'arş-ı peyker kim</i></p> <p><i>Muhîr olmuş cemâ'atle sufûf-ı ehl-i imânî</i></p> <p><i>Dedim bir mısra'ıyla Hâkimâ târîh-i itmâmın</i></p> <p><i>Ne a'lâ câmi'-i nûr u 'ibâdet-gâh-ı Sübhânî⁵⁵</i> (نه اعلا جامع نور و عبادتگاه سبحانی)</p>	Türkçe	Kıt'a	.---/.---/--- /---	Câmi İnşası
25	303	Hâkim	<p><i>Târîh-i Sadâret-i hazret-i Sadria'zamî</i></p> <p><i>Zehî düstür-i vâlâ-kadr ü sâhib-i cûd u himmet kim</i></p> <p><i>Mekîn-i mesned-i Sadr-ı vekâlet-i dâver-i ekrem</i></p> <p><i>Sümmiye Hayder-i Kerrâr u leys-i gâlib u tâlib</i></p> <p><i>Vefiyy-i cûd u vâfi-i mekârim-i ecved ü efham</i></p> <p><i>Çırâğ-ı pür-fürûğ hazret-i zill-i ilâhîdir</i></p> <p><i>Olup gars-ı yemîn-i Pâdişâh-ı ekrem ü a'zam</i></p> <p><i>Ne gars-ı meymenet-pîrâ-yı zill-ı vârif-i rahmet</i></p> <p><i>Ki zîr-i sâye-i vâlâsı oldu melce-i 'âlem</i></p> <p><i>Emîn-i künc-i sıdk u me'men-i âfâk-ı kişver</i></p> <p><i>Fezâ-yı milket ü pehnâ-yı lutfu ser-te-ser eslem</i></p> <p><i>Zehî Sultân-ı 'âlî-himmet ü Dâdâr-ı 'âlem kim</i></p>	Türkçe	Kaside	.---/.---/--- /---	Göreve Atanmak

⁵⁴ Divanda yer almamaktadır.

⁵⁵ Divanda yer almamaktadır.

			<p><i>Cemî'-i halka oldu bezl-i cûd u lutufla mu'allim</i></p> <p><i>Husûsan böyle düstûr-ı mekârim-pîşe kim etdi</i></p> <p><i>Anı mühr-i sadâretle Vezîr-i eşham u a'zam</i></p> <p><i>Hudâ tevfiğ u te'yîd ile etsün devletin dâ'im</i></p> <p><i>Der-i vâlâsı olsun 'arş-ı kâm u melce-i 'âlem</i></p> <p><i>Düşüp bir beyt-i cevher-dâr ile târîh-i vâlâsı</i></p> <p><i>Bu gûne geldi tab'-ı çâkerîye Hâkimâ ahkem</i></p> <p><i>Kudûmu dehri mesrûr eyledi 'izz ü sa'âdetle</i> (قدمی دهری مسرور ایلدی عز و سعادتله)</p> <p><i>Mühür oldu 'Ali Paşa Silâhdâr-ı Şeh-i ekrem⁵⁶</i> (مهر اولدی علی پاشا سلحدار شه اکرم)</p>				
26	306	Hâkim	<p><i>Fülkü'r-riyâseti kad-'alâ bi-vücûdî sâhibihi'lleî</i></p> <p><i>Zahara'l-kemâlû bi-zâtihî ve semâ bi-neyl-i nevâlihî</i></p> <p><i>Kad-zâde 'atfî nahvehû lemmâ bedâ târihuhû</i></p> <p><i>Nâle'r-riyâsete kâmilün fa'hmid bi-necd-i kemâlihî⁵⁷</i> (نال الریاسة کامل فاحمد بنجد کماله)</p>	Arapça	Kıt'a	Arüz vezni kusurludur.	Göreve Atanmak
27	327	Hâkim	<p><i>Bu ihrâka 'aceb Sultân-ı 'âlem eyledi girye</i></p> <p><i>O âb-ı girye etdi muntafî lutf-ı Kerîm oldu</i></p> <p><i>Çıkup Allahu etfâhu (الله اطفاه) dedi bir hâtif-i gaybî</i></p> <p><i>Bunun târihi Hâkim lafz-ı ihrâk-ı 'azîm (احراق عظیم) oldu⁵⁸</i></p>	Türkçe	Kıt'a	...-/-...-/-... /...-/-	Yangın
28	334	Hâkim	<p><i>'Alâ necmü's-sa'âdeti fe'rtekâ 'an evcedin ve bedâ</i></p> <p><i>Su'ûde âfâkin sa'den maşrîku'l-eşrâfî is'âdühû</i></p> <p><i>Bi-sa'din kad bedâ târihuhû 'an Hâkimin Sa'idâ</i></p> <p><i>Vezîru'd-devleti'l-'ulyâ sa'iden dâme is'âdühû⁵⁹</i> (وزير الدولة العليا سعیدا دام اسعاده)</p>	Arapça	Kıt'a	Arüz vezni kusurludur.	Dua
29	354	Hâkim	<p><i>Târîh-i Medrese-i Şerîf</i></p> <p><i>Hazret-i Sultân 'Osmân kim anın</i></p> <p><i>Şefkat ü ihsânı şâmil herkese</i></p>	Türkçe	Kıt'a	...-/-...-/-...-/-	Medrese inşası

⁵⁶ Divanda yer almamaktadır.

⁵⁷ "Liderlik gemisi, zâtıyla kemâlin ortaya çıktığı o geminin sâhibi sâyesinde yüceldi. Tarihi gün yüzüne çıktığında ona yönelişim arttı. Kâmil bir zât liderliğe ulaştı. Öyleyse onun kemâlinin şanıyla övün!" anlamına gelen bu Arapça şiir, divanda yer almamaktadır.

⁵⁸ Divanda yer almamaktadır.

⁵⁹ "Mutluluk yıldızı yükseldi, coşkuyla yücelerde görüldü. Ufukların yükselişi gibi iyi bir şansla yükseldi, eşrâfî doğuşu onun yüceldiği yerdir. Hâkim'in düşürdüğü tarihi bahtla ortaya çıktı. Devlet-i 'aliyye'nin vezîri Sa'id'in mutluluğu dâim olsun!" anlamına gelen bu şiir divanda yer almamaktadır.

			<p><i>Ehl-i 'ilm ü zümre-i tahsîl için Yapdı bir 'âli müşeyyed medrese</i></p> <p><i>Cevdet ü a'tâfını tahkik eder Metn-i feyzin kim ki tadrîs eylese</i></p> <p><i>Hükm-i ihsânında yok selb-i vücûd Nisbeti icâb ile her bî-kese</i></p> <p><i>Yapdı Sultân-ı cihân iktidâr Bu mahalli neyl-i feyz-i akdese</i></p> <p><i>Düşdü bir târîh Hâkim'den du'â Medhal-i 'ilm ola bâb-ı medrese⁶⁰ (مدخل علم اوله باب مدرسه)</i></p>				
30	354-355	Hâkim	<p><i>Târîh-i 'Îmâret Şehen-şâh-ı cihân Sultân-ı 'âlem Ki oldur mazhar-ı tevfîk-ı Hallâk</i></p> <p><i>Hayâ vü 'adl ü sıdkın menbâ'idır Kerem-ver-i sâhib-i i'tâ vu infâk</i></p> <p><i>Nevâl-i ni'metiyle oldu mebsût Kerem-i hâhân u muhtâcân-ı âfâk</i></p> <p><i>Bu dergâh-ı ni'am bahş-ı vesî'i Yapup kıldı müşeyyed tâk-ber-tâk</i></p> <p><i>Edüp it'âm-ı miskîn ü yetîmi 'Atâ-hâhân-ı nâna etdi ilhâk</i></p> <p><i>Îlâhî cûd u lutfun müstedâm et Nevâlin bî-nevâya eyle ilsâk</i></p> <p><i>Mü'eyyed-i bast olundukca cihâna Simât-ı şükrü olsun kuvvet-i a'nâk</i></p> <p><i>Yazılsun kilik-i Hâkim'den bu târîh Ola a'lâ 'imâret bâb-ı erzâk⁶¹</i></p>	Türkçe	Kıt'a	.---/.---/--	İmâret İnşâsı

⁶⁰ Divanda yer almayan bu manzûme için bk. Ramazan Ekinci, *Hâkim Mehmed Efendi'nin Divanında Yer Almayan Şiirleri*, 142.

⁶¹ Divanda yer almayan bu manzûme için bk. Ramazan Ekinci, *Hâkim Mehmed Efendi'nin Divanında Yer Almayan Şiirleri*, 142.

“Şehen-şâh-ı cihân sultân-ı 'âlem
Ki oldu mazhar-ı tevfîk-i Hallâk
Hayâ vü 'adl ü sıdkın menbâ'idır
Kerem-ver sâhib-i i'tâ vü infâk
Bu dergâh-ı ni'am-bahş-ı vesî'i
Yapup kıldı müşeyyed tâk-be-tâk
Edüp it'âm-ı miskîn ü yetîmi
'Atâ-hâhâna etdi lutfun ilhâk
Mevâ'id bast olundukca cihâna
Simât-ı şükrü olsun kurb-i i'tâk
Yazılsın kilik-i Hâkimden bu târîh

			(اوله اعلا عمارت باب ارزاق)				
31	355	Hâkim	<p><i>Târîh-i Kütüb-hâne-i Hümayûn</i> <i>Şeh-i ekrem sümkiye câmi'u'l-Kur'an-i a'zam kim</i> <i>Şerefdir nüsha-i zât-ı bihîni Âl-i 'Osmân'a</i></p> <p><i>Kitâb-ı dîn ü devlet mecma'u'l-bahreyn emniyyet</i> <i>Vücûdu şerh-i metn-i ma'deletdir dâd-hâhâna</i></p> <p><i>Sezâ tenvîr-i ebsâr eyler ise hâk-i râhından</i> <i>Taleb-kârân-ı ma'nâ bakmasun telvîh-i Tibyâna</i></p> <p><i>Mutavvel-i cevdet ü a'tâfını mümkün değil telhîs</i> <i>Ma'ânî-i bedî'-i lutfu sığmaz dürr-i menassâna</i></p> <p><i>Değil âyât-ı şevket-mâyesi güncide-i tefsîr</i> <i>Celâlini Suyûtî serd ederse bast-ı İtkâna</i></p> <p><i>Şihâb-ı Cevherî-i mısra'im Hâkim olur târîh</i> <i>Ulu'l-elbâba cem'-i ders-i kudsîdir kütüb-hâne⁶²</i> <i>(اولوالالبابه جمع درس قدسيدير كنجانه)</i></p>	Türkçe	Kıt'a	.../.../... /...	Kütüphan e İnşası
32	356	Hâkim	<p><i>Târîh-i Çeşme-i Hümayûn</i> <i>Ne zibâ çeşme-sâr-ı hazret-i Sultân-ı 'âlem kim</i> <i>Olur sır-âb anın cûduyla dehrin cümle 'atşânı</i></p> <p><i>Şeh-i deryâ-yı cûd-ı mekremet 'ayn-ı 'atâfet kim</i> <i>Zemîn-i kişver-i 'adl ü sehâ ser-sebz ü reyyânı</i></p> <p><i>Bu mecrâ şübhesiz ser-çeşme-i mizâb-ı rahmetdir</i> <i>Ki olmuş lülesinden halka cârî feyz-i Rahmânî</i></p> <p><i>Şehen-şâh-ı mekârim-pîşe-i Dâdâr-ı eltâfın</i> <i>Hayât irâs eder dil-teşnegâna cûy-ı ihsânı</i></p> <p><i>Zülâl-i cevdetinden nûş-ı âb-ı sâf edüp Hâkim</i> <i>Oku târîh-i pâk-ı çeşme-i Sultân 'Osmânî⁶³</i> <i>(چشمه سلطان عثمانی)</i></p>	Türkçe	Kıt'a	.../.../... /...	Çeşme İnşası
33	356	Hâkim	<p><i>Hazret-i Sultân 'Osmân Hilâfet-mesnedin</i> <i>Cûy-bâr-ı lutfuna tesnîm-i cennetdir 'adîl</i></p>	Türkçe	Kıt'a	.../.../... .-	Sebil İnşası

Ola a'lâ 'imâret bâb-ı erzâk sene 1169"

⁶² Divanda yer almamaktadır.

⁶³ Divanda yer almamaktadır.

			<p>'Ayn-ı cûdu etdi irvâ teşnegân-ı 'âlemi Tâ-be-mahşer oldu cârî böyle bir hayr-ı cezîl</p> <p>Gel Hüseyin ile Hasan 'aşkına mâ'-ı zemzem iç İşte cûd-ı Şâh-ı 'âlem sâhib-i feyz-i cemîl</p> <p>Böyle inşâd etdi Hâkim bendesi târîhini Eyledi Sultân 'Osmân su gibi cûdun sebîl⁶⁴ (ایادی سلطان عثمان صوبی جودین سبیل)</p>				
34	365	Hâkim	<p>Seyyid-i 'âlî-neseb Pîrâye-i fazl ü edeb Hilye-i zîb-i haseb her tavr-ı matbû'ı nefîs</p> <p>Hüsn-i etvârıyla memdûhu'ş-şiyem sâhib- sükûn Ehl-i inse mahfil-i lutf u müdârâda enîs</p> <p>Zâtına şâyestedir envâ'-ı tekrîm ü şeref Mesned-i 'izz ü riyâsetde ola dâ'im celîs</p> <p>Ehl-i haysiyyet niçe târîhler 'arz etdiler Ben de oldum 'âcizâne râh-ı i'câza esîs</p> <p>Söyledim bir mısra'ıyla Hâkimâ târîhini Devlet-i 'ulyâya 'avn-i Hakk ile oldu re'îs⁶⁵ (دولت علیایه عون حق ایله اولدی رئیس)</p>	Türkçe	Kıt'a	-.--/-.--/-.--/-. .-	Göreve Atanma
35	377	Hâkim	<p>Târîh-i Vefât-ı Vâlide Sultân 'Aleyhe'r- rahmetü Ve'r-rıdvân Vâlide Sultân-ı 'ismet-ihativâ Mâder-i Şâhen-şeh-i şefkat-penâh</p> <p>Mahrem-i hürmet-serây-ı 'izz ü dîn 'İffet-ârâ vü merâhim-iktinâh</p> <p>Dürre-i dîhim 'izz ü ibtihâc Gurre-i mihr-i şehâmet-intibâh</p> <p>Kible-i ümmü'l-kitâbi ittekâ Ka'be-i mestûre-i sîrr-ı İlâh</p> <p>Gitdi 'ukbâya şeb-i mi'râcda Kışver-i huld ola ana taht-gâh</p> <p>Rahmet-i Hakk'a karîn olduğuna Böyle şebde rihleti oldu güvâh</p> <p>Mazhar-ı şânı hisân-ı şâmîle Mehce-i sırrı cihâna Pâdişâh</p> <p>Zâhide zâtu takıyye-i kâmile</p>	Türkçe	Kıt'a	-.--/-.--/-.--	Vefat

⁶⁴ Divanda yer almayan bu manzûme için bk. Ramazan Ekinci, *Hâkim Mehmed Efendi'nin Divanında Yer Almayan Şiirleri*, 142.

⁶⁵ Divanda yer almamaktadır.

			<p><i>Hem veliyye 'âbide bî-iştibâh</i></p> <p><i>Eyledi dâr-ı fenâdan irtihâl</i> <i>Zâhir oldu lutufla 'ukbâya râh</i></p> <p><i>Ârzü-mend idi hür-i cennete</i> <i>Etmedi âlâyiş-i dehre nigâh</i></p> <p><i>Fevtine sad hüztin ile giryân olup</i> <i>Kimme-i eflâka çıkdı dūd-ı âh</i></p> <p><i>Hâkimâ bu beyt olup târih-i tâm</i> <i>Böyle inşâd eyledim tâbet serâh⁶⁶</i></p> <p><i>Vâlîde Sultân şeb-i mi'râcda</i> (والده سلطان شب معراجده) <i>Eyledi bâm-ı na'îmi cilve-gâh⁶⁷</i> (ایلدی بام نعیمی جلوه گاه)</p>				
36	382	Hâkim	<p><i>Bu teşrîfînde Hâkim geldi üçler dedi târihin</i> <i>Üçüncü def'a oldu Sadr-ı dâna Mustafâ</i> <i>Paşa⁶⁸</i> (اوچنجی دفعه اولدی صدر دانا مصطفی پاشا)</p>	Türkçe	Beyt	..---/..---/..--- /..---	Göreve Atanma
37	384	Hâkim	<p><i>Hâfe dürriyün ve dürrun 'an-ifâzati cûdihî</i> <i>Fe'htefâ husnen bi-bahrin ve'telâ fevka's-</i> <i>semâ</i></p> <p><i>Derrahullâhu ebediyyün Hâkime târihahû</i> <i>Bahru 'ilmin derrahû sadrun li-Rumin bi'l-</i> <i>behâ⁶⁹</i> (بحر علم دره صدر لروم بالیها)</p>	Arapça	Kıt'a	..---/..---/..--- /..---	Göreve Atanma
38	402	Hâkim	<p><i>Hâfe dürriyün ve dürrun 'an-ifâzati cûdihî</i> <i>Fe'htefâ husnen bi-bahrin ve'telâ fevka's-</i> <i>semâ</i></p> <p><i>Derrahullâhu ebediyyün Hâkime târihahû</i> <i>Bahru 'ilmin derrahû sadrun li-Rûmin bi'l-</i> <i>behâ⁷⁰</i> (بحر علم دره صدر لروم بالیها)</p>	Arapça	Kıt'a	..---/..---/..--- /..---	Göreve Atanma
39	403	Hâkim	<p><i>U'tıye'l-kavsü li-bârîhellezî</i> <i>Sümmühû esmâhu müftiyyü'l-enâm</i></p> <p><i>Mâ-fetiye fi mesnedi'l-iftâ lehû</i> <i>Rif'atün ta'lû zürâhâ külle hâmin</i></p> <p><i>Fe-hüve dürriyün el-'ulûmu nûruhû</i> <i>Fâka lâ-yuhcebu bi-estâri'l-gamâm</i></p>	Arapça	Kıt'a	..---/..---/..--- /..---	Göreve Atanma

⁶⁶ Mezârî gül bahçesi olsun.

⁶⁷ Divanda yer almamaktadır.

⁶⁸ Divanda yer almamaktadır.

⁶⁹ “Dürrî-zâde [bu durumdan] endişe etti, cömertliğini ortaya koyması ne de bereketlidir. Denizde bir kaleye gizlendi ve göğün üstüne yükseldi Allah onu yüceltsin, Hâkim bu olaya tarih düşürdü. İlmin denizidir o, ne de bereketlidir, Rumeli'nin en parlak vezîri” anlamına gelen Arapça şiir divanda yer almamaktadır.

⁷⁰ “Dürrî-zâde [bu durumdan] endişe etti, cömertliğini ortaya koyması ne de bereketlidir. Denizde bir kaleye gizlendi ve göğün üstüne yükseldi Allah onu yüceltsin, Hâkim bu olaya tarih düşürdü. İlmin denizidir o, ne de bereketlidir, Rumeli'nin en parlak vezîri” anlamına gelen Arapça şiir divanda yer almamaktadır.

			<i>Hâkimun kad-ebda'a târihahû</i> <i>Dürri bahri 'l-'ilmi yüftî bi 'd-devâm</i> ⁷¹ (در بحر العلم یفتی بالدوام)				
40	439	Hâkim	<i>Kad-erâ gibbe 's-su'âli râgîben nahve 'l-hayâ</i> <i>Men nedâ keffeyhi lil-'ârifîne ke 't-tummi 's-</i> <i>sebil</i> <i>Mu 'cemü 'ş-şatri 'l-bedî 'i 'l-Hâkîmî kaderrehâ</i> <i>Râgîbun kad-nâle mühren sâhibu 'l-cûdi 'l-</i> <i>cemîl</i> ⁷² (راغب قد نال مهرا صاحب الجود الجمیل)	Arapça	Kıt'a	-.--/-.--/-.--/-. .-	Göreve Atanma
41	442- 443	Hâkim	<i>Târîh-i Esb-i Hümâyûn Âmeden-i Be-Hazret-</i> <i>i Âsaf-ı Kâm-kârî</i> <i>Pâdişâh-ı Cem-haşem-i İskender-i gîti-'alem</i> <i>Zill-ı Hakk melcâ-yı 'âlem Dâver-i nikû-eser</i> <i>Bu 'l-mekârim Âsaf-ı dâna-yı Risto-re 'yine</i> <i>Eyledi tefhîm için i 'tâ semend-i bād-perr</i> <i>Bir muhaccl-i gurre-dâr u nâm-dâr esb-i</i> <i>cevâd</i> <i>Pîl-i peyker zor gerek ü püşt-i kûr u şîr-i ner</i> <i>Kûy-ı Kit'a-pûy-ı mut'a-ı hûy-ı menâ'a cûy-ı</i> <i>seyr</i> <i>Çâr-pâyı çâr-'unsurdan mürekkeb dem-i</i> <i>siper</i> <i>Zühre-çehre mihr-menzil bedr-manzar meh-</i> <i>cebîn</i> <i>Müşteri-didâr u Mirrih-âfet ü Keyvân-ciğer</i> <i>Kûy-peymâ seyr-feyfâ tiz-kâm âhen-'alef</i> <i>Reşk-i âhû-zahm u rezm-ârâ sebük-reftâr u</i> <i>ter</i> <i>Hem-'inân-bâd ü düldül-zâd gülgûni-sahil</i> <i>Ceyyid-kavs ü beyyid-'örf ü tarfina deryâ-</i> <i>güzer</i> <i>Şehb-gûn sâkîb-nigâh u sâhir u pervîn-kutâs</i> <i>Lübbe-i 'âc ü gûş-ı hûş u sâk-ı bî-peydâ zafer</i> <i>Hacle-dâr-ı dest ü gerdün-gerdiş ü sâhib-</i> <i>kusâs</i> <i>Nâf-ı subha sıçrayup basdikda kalmışdı eser</i>	Türkçe	Kıt'a	-.--/-.--/-.--/-. .-	At

⁷¹ “Yay asıl sâhibine verildi (iş sâhibine emânet edildi), onu halkın müftüsü şeklinde isimlendirdi. Hâlen fetvâ makâmında bulunmaktadır, onun öyle bir üstünlüğü vardır ki zirvesi her tepeden yüksektir. İnci gibidir o, ilimler onun nûrudur, üstündür, bulutların perdesiyle örtülemez. Hâkim bu hâdisenin tarihini parlak bir şekilde düşürmüştür, ilim denizinin incisi sürekli fetvâ vermektedir.” anlamına gelen Arapça şiir divanda yer almamaktadır.

⁷² “Bazen isteğin neticesini bolluk ve berekete yönelerek görürüm. Her kim selin yolu kaplaması gibi avuçlarını âriflere uzatırsa. Hâkim en güzel noktalı harflerle tarih düşürdü. Güzel cömertlik sahibi Râgıp Paşa mührü nâil oldu.” anlamına gelen Arapça şiir divanda yer almamaktadır.

			<p><i>Lu'bet-i çînî-misâl ü esb-i câdû-yı hayâl Tâb u kuvvetde gazanfer fehmi-i ma'nâda beşer</i></p> <p><i>Dâmen-i kuh-sârda âhû vu sahrâda peleng Kûşe-i şa'b içre rûbeh tengde reng-i makarr</i></p> <p><i>Nâle-i tahzîrde meydân-ı sehlin çapükü Rezm-gâh-ı sâhilin deryâ-güzârı ser-te-ser</i></p> <p><i>Zann edersin ser-nigündür inse bâlâdan eğer Zirde bâlâya 'azminde açar güyâ ki perr</i></p> <p><i>Böyle esb olur sezâ böyle vezîr-i ekreme Zîr-i rân-ı 'azmine zîn ola baht-ı mu'teber</i></p> <p><i>Zor ile râm eylesün dâ'im semend-i çerhi kim Leng-pâ harun u rakkâs u teng-hû tünd-vekr</i></p> <p><i>Nîm-cû değmez bu şeb-dîz-i sipihr kîne-cû Eylesen şa'r-i yemâniden 'alîk etmez eser</i></p> <p><i>Ser' u tevfik u licâm-ı 'avn ü savn-ı Hakk ile Hak'dan ümmîdim budur sebbâk-ı âmâli geçer</i></p> <p><i>Mısrâ'-ı târîhde derc etdiğim bir ta'miye Esb-tahsîn-i 'atâ-yı Âsaf-ı dehrî değer</i></p> <p><i>Tâk-ı 'arşa yazsalar Hâkim sezâ târîhimi Cûd-ı Şeh'den Âsaf'a bir esb geldi zîn-i güher⁷³</i> (جود شهيدن اصفه بر اسب كلدی زين كهر)</p>				
42	467-469	Hâkim	<p><i>Kible-i 'âlem Nigeh-bân-ı ümem Sultân-ı dîn Dergehîñ lâyık leb-i ta'zîm ile çerh etse bûs</i></p> <p><i>Pâdişâh-ı Cem-haşem İskender-i Dârâ- hadem</i></p> <p><i>Râyet-efzâ-yı himem dîhîm-i bahş-i Keyke'ûs</i></p> <p><i>Zübde-i Hâkân-ı 'Osmânî Selîmî menkabet Dûdmân-ı mekremet fermân-rev-i mülk-i nüfûs</i></p> <p><i>Nûr-ı 'ayn-i hazret-i Sultân Ahmed kim anın Hâk-i dergâhın ser-efrâzân-ı dehr etmişdi bûs</i></p> <p><i>Sırr-ı sâfî-i serîret-mâye-i a'tâfidır Ki eyledi tevfikle taht-ı hümayûna cülûs</i></p> <p><i>Bezm-i Cem-câhî-i 'ahdi ola bezm-i inbisât Neşve-i 'adliyle devrinde ola devr-i Ke'ûs</i></p>	Türkçe	Kıt'a	-.--/-.--/-.--/-. .-	Cülûs

⁷³ Divanda yer almamaktadır.

		<p>Sebt ola hüsn-i mehâmid şîmesiyle haşra dek Ola zîb-ârâ-yı nakş-mahmidet vech-i turûs</p> <p>Himmet-i pâkân-ı 'âlem ola yâr u hem-demî Cezbe-i ahkâmına merbût olan ceyyid nüfûs</p> <p>'İlmine ilhâm-ı gaybü'l-gayb-ı ma'nâ hadd-i tâm Muhkem-i Faslü'l-hitâb keşf-i meşhûdu cünûs</p> <p>Düşmen-i bed-hâhının zânûsu olsun âyîne Sînesinden gitmesün nâhun-hırâşî-i Füsûs</p> <p>Şeb-çırâğ olsun 'adûnun şem'-i mürd müddâhene Kerem-i şeb-tâb ola ana şu'le-i şem'-i fenûs</p> <p>Müddetinde 'azm-i ceys savletiyle ser-te-ser Ola gâret sâhâ-i tedmîri mülk-i Üngürûs</p> <p>Mihr-i ikbâli felekden sa'd ile ede tulû' Kevkeb-i a'dâsı dâ'im ola hem-reng-i nükûs</p> <p>Bîm-i kahrıyla 'adûsu ola bî-tâb-ı seher Mehd-i emniyyetde çeşm-i kişver-i devlet- ne'ûs</p> <p>Eylemezdi bir dahi vaz'-ı perestîş âteşe Şu'le-i şemşîr-i kahrın görse Zerdüşti-i Mecûs</p> <p>Olsa çok mu tâyîfân-ı Ka'be-i iclâlinin İttikâ-yı destine müjgân 'asâ-yı abanûs</p> <p>Böyle hengâm-ı meserretde tebessüm-rîz olur İnbisât-ı 'ahdi te'sîr eyleyüp çerh-i 'abûs</p> <p>Buldu küfvün duhter-i mestûre-i mülk-i cemîl Oldu gûyâ hacle-i sûr-ı meserretde 'arûs</p> <p>Lutf-ı tedbîr-i Felâtûnî nehîbin olmasa Cess-i nabz-ı milkete vaz'-ı benân eyler cesûs</p> <p>Rahne îrâs etdirir elbet sûtûn-ı devlete Bez-i tâb-ı ihtisâbın olmasa dendân-ı sûs</p> <p>Çeşm-i bedden saklasun zât-ı hümâyûnun Hudâ Kem nigâha cünbiş-i müjgân eden olsun tumûs</p> <p>Şevket ü ikbâlini Hakk dâ'imâ etsün füzûn Mülküne munzamm olup füşhat-i fezâ-yı Rus u Tus</p>				
--	--	--	--	--	--	--

			<i>Hâkimâ bu mısra'-ı gevher-behâ târihidir 'İzz ü ikbâl ile Sultân Mustafâ etdi cülûs⁷⁴ (عز و اقبال ايله سلطان مصطفى ايتنى جلوس)</i>				
43	469	Hâkim	<i>Üd'ü ile'r-Rabbilêzi yu'tu'd-devâme lenâ Li-cülûs-i Sultânin yekün fi-'izzeti'n-nâdi Kâlû halîfetünâ temâmü 'addihî fe-izâ (خليفتنا) Errahtü yevme cülûsihi bi-halîfeti'l-hâdi⁷⁵ (خليفة الهادي)</i>	Arapça	Kıt'a	Aruz vezni kusurludur.	Cülûs
44	470	Hâkim	<i>Târih-i Berây-ı Taklîd-i Seyf Es'elullâhe li-sultâni'l-verâ te'yîdühü Min-Melîki'l-'arşi tevîkan lehü tûlu'n-necâd Esdaku'l-enbâ'-i kad-ülhimet fi-târihihi Kallede's-seyfe melikü'n-nasri kurbâ lil- cihâdi⁷⁶ (قلد السيف ملك النصر قربي للجهاد)</i>	Arapça	Kıt'a	---/---/---/--- .-	Kılıç Kuşanma
45	474	Hâkim	<i>Târih-i Vefât Min-hünâ es-Sultân 'Osmân irtehalâ 'Udde buhbûhu'l-cinâni mezheben Ûrriha bi'l-mu'cemi's-şatri'l-behiyy Fâze mağfûru'l-Îlâhi bi'l-hibâ⁷⁷ (فاز مغفور الاله بالحبيا)</i>	Arapça	Kıt'a	---/---/---/---	Vefat
46	483	Hâkim	<i>Hâkimâ bu mısra'-ı gevher-behâ târihidir 'İzz ü ikbâl ile Sultân Mustafâ etdi cülûs⁷⁸ (عز و اقبال ايله سلطان مصطفى ايتنى جلوس)</i>	Türkçe	Beyt	---/---/---/--- .-	Cülûs
47	484	Hâkim	<i>Buz üstünden geçen bir kimseden sordum cevâb etdi Deniz altmış sekizde dondu buzdan bendeniz geçdim⁷⁹ (دکز التمش سکزده طوکدی بوزدن بنده کچدم)</i>	Türkçe	Beyt	---/---/--- /---	Hava Olayı/ Don
48	582	Hâkim	<i>Târih-i Vefât-ı 'Ali Paşa Hekîm-başı-zâde İşitdim fevtini rahmetle yâd etdim bükâ etdim Tefekkür eyler iken Hâkimâ târihin imlâda Sen insâf eyle binde bir düşer bu mısra'-ı târih</i>	Türkçe	Kıt'a	---/---/--- /---	Vefat

⁷⁴ Divanda yer almamaktadır.

⁷⁵ “Bir sultanın cülûsu için bize devamlılık veren Rabbe çağırınız ki şerefli mecliste olsun. ‘Halîfetü’l-hâdi’ ile cülûsu günü tarih düşürdüğümde, ‘halîfetünâ’ tam bir rakam (tarih) olur dediler.” anlamına gelen bu manzûme divanda yer almamaktadır.

⁷⁶ “Mahlûkâtın hükümdarına Allah’ın yardımını diliyorum. Arşın sahibinden onun için başarı ve güç istiyorum. Doğru söylüyorum, tarihi ilhâm edildi: Zafer hükümdarı cihat için kılıç kuşandı.” anlamına gelen bu manzûme divanda yer almamaktadır.

⁷⁷ “Sultân Osmân buradan irtihal edip cennet bahçesine yollandı. Noktalı harflerden oluşan parlak bir mısra ile tarih düşüldü: Allah’ın mağîretine mazhar olası Pâdişah lutfâ nâil oldu” anlamına gelen Arapça şiir divanda yer almamaktadır.

⁷⁸ Divanda yer almamaktadır.

⁷⁹ Divanda yer almayan bu manzûmenin geçtiği yer için bk. Ramazan Ekinci, *Hâkim Mehmed Efendi'nin Divanında Yer Almayan Şiirleri*, 143.

“Buz üstünden geçen bir kimse geldi dedi târihin
Deniz altmış sekizde tondu buzdan ben deniz geçdim sene 1068”

			'Ali Paşa'ya tevcîh oldu 'izz-i câh 'ukbâda ⁸⁰ (على پاشا توجیه اولدی عز و جاه عقیده)				
49	614-615	Hâkim	Sâlihu'l-iftâ'î min-küllî'l-vücûh Zâde 'izzen li'l-kemâlâti ihtevâ Kad-teşerrefe mesnedü'l-fetvâ bi-men Şâme a'lâmü's-salâhi ve't-tükâ Bi'l-hurûfi'l-cevherî fi-beytih Câ'e ferdün kâle fimâ ürrihâ Kâme li'l-iftâ'î Mehmed Sâlih Nâle min-sa'dîn 'alâhu mâ-fetâ ⁸¹ (نال من سعد علاه مافتی)	Arapça	Kıt'a	-.--/-.--/-.--	Göreve Atanma
50	663	Hâkim	Târîh-i Sadâret-i Rûm Cemâl-ı fazl ü 'ilm ü mekremet-kân-ı semâhat kim Ne mümkün hilye-i fazl ü kemâlin eylemek tavsîf Bedîhî zât-ı 'âlî-fitratında hüsn-i ahlâkı Olur vâreste-i vech-i nazar müstağnî-i ta'rîf Sezâdır 'akl-ı kül tibyân-ı evsâf-ı cemîlinde Mükemmel müstakîl bir nüsha-i pâk eylese tasnîf Yazup bir beyt-i cevher-dâr ile târihini Hâkim Bu güne eyledim metn-i medîh-i vasfını te'lîf Olup yümnile zîb-ârâ ser-â-ser mesned-i vâlâ Veliyyüddîn Efendi Sadr-ı Rûm'u eyledi teşrîf ⁸² (ولی الدین افندی صدر رومی ایلدی تشریف)	Türkçe	Kıt'a	.---/---/--- /---	Göreve Atanma
51	696	Hâkim	Târîh-i Fevt-i 'Ali Paşa Hekîm-başı-zâde 'Alî mazhar velî-muhber 'Ali Pâşâ-yı dâd- âver Muzaffer cûd-perver savlet-âver ceng-i a'dâda Olup üç def'a mühr ile vekîl-i Devlet-i 'uzmâ Livâ-yı nusrati meftûh-ı imdâd idi her câda Vezîr-i Sâhibü'l-âsârî ve'l-îsâr u gâzî kim Değil güncân anın sa'y-i cemîli hasr u ta'dâda Rekîn-i Devlet-i 'ulyâ idi sıdk u diyânetle	Türkçe	Kıt'a	.---/---/--- /---	Vefat

⁸⁰ Divanda yer almamaktadır.

⁸¹ "Her açıdan fetvâsı uygun, şerefi yüksek ve kemâlât sahibidir. Fetvâ makâmı iyilik ve takvâ âlâmetlerini ortaya koyan zât ile şeref bulmuştur. Biri gelip noktalı harflerle tarihini düşmüştür. Mehmed Sâlih fetvâ işini üstlenmiş, verdiği fetvâlarla mutluluğun zirvesine ulaşmıştır" anlamına gelen Arapça şiir divanda yer almamaktadır.

⁸² Divanda yer almamaktadır.

			<p>Melâz u melce '-i erbâb-ı hâcât idi dünyâda</p> <p>Kadir-dân u me'ârif-perver-i gayret-keş-i Devlet</p> <p>Zahîr-i saltanat kutb-ı velâyet idi ma'nâda</p> <p>İşitdim fevtini rahmetle yâd etdim bükâ etdim</p> <p>Tefekkür eyler iken Hâkimâ târihin imlâda</p> <p>Sen insâf eyle binde bir düşer bu mısra'-ı târih</p> <p>'Ali Pâşâ'ya tevcîh oldu 'izz-i câh 'ukbâda⁸³</p> <p>(علی پاشا توجیه اوادی عز و جاه عقیده)</p>				
52	772-773	Hâkim	<p>Târih-i Velâdet-i Sa'âdet-i Hibetullâh Sultân-ı 'Aliyyetü'ş-şân</p> <p>Hazret-i Pâdişeh-i 'âleme Vehhâb-ı kerîm</p> <p>Etdi bir gevher-i şeh-vâre-i mülkü ihsân</p> <p>Evvelîn-i kâdime-i kâfile-i bişr u sürûr</p> <p>Bihterîn-i vâride-i bâdî-i şâdî-i cihân</p> <p>Zib-i gehvâre-i icâd u peyâm-âver-i gayb</p> <p>Hayr-ı makdem sebep-i feth-i habâyâ-yı nihân</p> <p>Gül-i nev-bâve-i a'tâf-ı riyâz-ı kişver</p> <p>Gonçe-i bâğçe-i lutf u 'atâ-yı Rahmân</p> <p>Dürre-i tâc-ı şeref gurre-i mehtâb-ı teref</p> <p>Minha-i nâf-ı sadezîver-i iklîl-i şehân</p> <p>Cüst-cû eylediler sa'y ile târihi için</p> <p>Mehd-i kevne gelicek nâdire gûyân-ı zemân</p> <p>Ben dahi gûş tutup 'âlem-i gaybû'l-gayba</p> <p>Oldu ilkâ bana bu vâride-i sihr u beyân</p> <p>Hâkimâ böyle gerek mısra'-ı târihi anın</p> <p>Mahrem-i mevhibe-i Rab Hibetullâh Sultân</p> <p>(محرم موهبه رب هبةالله سلطان)</p> <p>Düşdü hâtif kâbelinden bu ikinci târih</p> <p>Evvelîn-i zâde-i devlet Hibetullâh Sultân⁸⁴</p> <p>(اولین زاده دولت هبةالله سلطان)</p>	Türkçe	Kıt'a	-.---/-.---/-.---/-. .-	Doğma
53	773	Hâkim	<p>Târih-i 'Alâ-yı Gehvâre-i Me'âlî-Nezzâre</p> <p>Bi-hamdillâh gelüp mehd-i şühûda sulb-ı tâhirden</p> <p>Dür-i meknûn-ı 'ismet gevher-i şeh-vâre-i devlet</p> <p>Küdümüyla cihân ser-tâ-kadem oldu</p> <p>meserret-yâb</p>	Türkçe	Kıt'a	....-/-...-/-... /...-/-	Ordu/ Alay

⁸³ Divanda yer almamaktadır.

⁸⁴ Divanda yer almamaktadır.

			<p>Sezâdır bu sürûruyla denilse sârre-i devlet</p> <p>Çihil sâle zuhûr-ı nesl-i Şâhî idi müstenzar Bi-hamdillâh oldu rû-nümâ nezzâre-i devlet</p> <p>Lihâf-ı cevherin ilhâfını mehd-i celâletde Hezârân yümn ile örtündü ol meh-pâre-i devlet</p> <p>Düşürdüm Hâkimâ bir mısra'-ı ra'nâ ile târîh 'Alâ-yı zîver-efzâ lâ'ik-ı gehvâre-i devler⁸⁵ (علاى زيور افزالاتق كهوواره دولت)</p>				
54	774-775	Hâkim	<p>Târîh-i Şehr-âyîn-i Hazret-i Şehriyârî Ey cemî'-i şehriyârânın Hidîv-i ekremi Nehc-i şehr-âyîn-i dînin Pâdişâh-ı a'zam'ı</p> <p>Şâyeni âyîn-i şehr re'fet etmişdir Hudâ Şehriyâr-ı mülksün sâyende 'âlem muhtemî</p> <p>Şehr-i 'irfân içre şehr-âyîne fermân eyledi Şehriyâr-ı milket-i fazl u kemâlin a'lemi</p> <p>Şehriyâr u şehr-âyîn ola cümle mültezem Böyle ibdâ'ede tab'-ı Hâkimînin ahkemi</p> <p>Hem hutâmı mısra'-ı târîh-i şehr-âyîn ola Şehriyâr'ın na't-ı pâkî ola beyt-i mülhemi</p> <p>Şehriyâr-ı dîn ü şevket-mâye-i iclâl kîm Dehre şehr-âyîn olur fart-ı safâdan her demi</p> <p>Çerh-ı seyr ile kanâdil-i müşa'sa' 'arz eder Şehriyâr'ın şehr-âyîninde mâh u encümü</p> <p>Şehriyâr-ı 'âlemin her vaktini tevîk ile Ede şehr-âyîn 'âlem-i Râhimînin erhamı</p> <p>Şehriyâr'ın 'ismet-ârâ-yı dürr-i şeh-vâresi Böyle şehr-âyîne bâdî oldu hayr-ı makdemi</p> <p>Hayr-ı makdem-i Şehriyâr'ın ola yâ Rabb dem-be-dem Şehr-âyîn-i selîl-i pâkî sûr-ı hürremi</p> <p>Şehr-i hîfz-ı lâ-yezâlisinde âyîn eyleye Şehriyâr-ı a'zamı ta'vîze ism-i a'zamı</p> <p>Olmadı bu resme hiçbir Şehriyâr'a gerçi kim Etdi şehr-âyîn selâtîn-i cihânın akdemi</p> <p>Zühre-i şehr-âyîn sûr-ı Şehriyâr'a şevkle</p>	Türkçe	Kaside	-.--/-.--/-.--/-. .-	Şenlik

⁸⁵ Divanda yer almamaktadır.

			<p>Şimdi temyüz edemez âheng-i zîrinden bemi</p> <p>Şehriyâr'ın na't-ı şehre-âyînini teşhîl için Şeddeli yazmaz 'Utârid yazsa harf-i müdgamı</p> <p>Etse emr-âyîn-i şehre Şehriyâr-ı ekrem'in Hükmü îcâb etdirir cezme eyledim selb-i lemmi</p> <p>Ol kadar deryâda şehre-âyîne şenlik oldu kim Şu'le sandı Şehriyâr-ı bahr u ber mevc-i yemmi</p> <p>Âteşin kavvâre şehre-âyîn için seyr etdirir Şehriyâr'a şu'le-i Kistrâ mizâc-ı berhemî</p> <p>Şöyle ni'met-bahş-ı 'âlem Şehriyâr-ı cûd kim Hâtem-i âyîn etdi şehre-i bezle mûr-ı ebkemi</p> <p>Şehriyâr'ın matbah-ı yek-rûze şehre-âyînine Verseler etmez kifâyet medhal-i mülk-i Cem'i</p> <p>Zib-i şehre-âyîn-i serây-ı Şehriyâr'ı seyr eden Edemez teşbîh necm-i tâk-ı çerh-ı sersemi</p> <p>Cezbe-i teshîr-i şehre-âyîni sârî dehre kim Selb eder ol Şehriyâr isterse âhûdan remi</p> <p>Şöyle câri ihtisâbı Şehriyâr-ı 'âlemin Şehre-âyîninde şîri gürbe zann eyler kimi</p> <p>Böyle şehre-âyîni hüsn-i re'yle tezyîn eder Şehriyâr-ı mülk-i 'irfânın Vezîr-i a'zam'ı</p> <p>Şehre-âyîn-i isâbetden tehallûf eylemez Şehriyâr'ın nezd-i 'irfânında re'y-i eslemi</p> <p>Bi'l-bedîheti Şehriyâr'ın zabt-ı şehre-âyînine Çünkü merhûn eyledim bu mısra'-ı bercestemi</p> <p>Harf-i cevher-dârı Hâkim mısra'-ı târîhîdir Etdi şehre-âyîni mülkûn Şehriyâr-ı ekremi⁸⁶ (ایندی شهر ایینی ملکن شهر یار اکرمی)</p>				
55	785- 786	Hâkim	<p>Hamdülillâh mesned-i ikbâlde Zîver-ârâ oldu bir zât-ı kerîm</p> <p>Subh-ı 'izz ü meşrîk-ı iclâlde Necm-i bahtı sa'd ile ola mukîm</p> <p>Bâm-ı ikbâl ü sabâh-ı devleti Eyleye âfâka işrâk-ı 'amîm</p>	Türkçe	Gazel	-.--/-.--/-.--	Göreve atanma

⁸⁶ Divanda yer almamaktadır.

			<i>Hâkimâ bu beyt-i cevher-dârına Dense lâyıkdır eğer dürr-i nazîm</i> (...) <i>Oldu 'Abdullâh Efendi kâm-kâr Kethudâ-i Sadr-ı 'âlî-i kerîm</i> ⁸⁷ (اولدی عبدالله افندی کامکار) (کتخداء صدر عالی کریم)				
56	786	Defterdâr Halîmî	<i>Oldu Subhî-zâde 'Abdullâh Efendi Kethudâ</i> ⁸⁸ (اولدی صبحی زاده عبدالله افندی کتخداء)	Türkçe	Mısrâ'	---/--/--/-- .-	Göreve atanma
57	809	Hâkim	<i>Evvelîn-i zâde-i devlet Hibetullâh Sultân</i> (اولین زاده دولت هیهالله سلطان)	Türkçe	Mısrâ'	---/--/--/-- .-	Doğum
58	823	Hâkî	<i>Ketebe koysa sezâdır buna Sultân Mahmûd</i> ⁸⁹ (کتبه قیسه سزادر بوکا سلطان محمود)	Türkçe	Mısrâ'	.../.../.../... .-	Defterdar kapısı
59	915	Hâkim	<i>Târih-i Vefât-ı Çelebî-zâde Şeyhulislâm İsmâ'il 'Âsım Efendi Kem seriyin fâzilin ensâhu dehrun lâ-yurâ Minhu âsârün ve etvârun hisânun yu'tenâ</i> <i>Cevheriyyü 'ş-şatri târihun izâ a'dedtehü Füc'eten kad-fâte İsmâ'il 'Âsım min-hünâ</i> ⁹⁰ (فجاة قد فات اسماعیل عاصم من هنا)	Arapça	Kıt'a	---/--/--/-- .-	Vefat
60	962	Râgıp Paşa	<i>Târih-i Hazret-i Sadri'zamî Râgıp Paşa Berây-ı İmâm-ı Câmi'-i Şerîf-i Hazret-i Sultân Mustafa Hân İbnü's-Sultân el-Gâzî Ahmed Hân Edâmallâhu 'Ömrahû ve Şevketehû Âmîn yâ Rabbe'l-'âlemin</i> <i>Muktedâ-yı ehl-i sünnet câmi'-i mecmû'-i hayr Etdi çün bu ma'bed-i zibâyı inşâ bî-riyâ</i> <i>Sadr-ı 'asrı bendesi Râgıp dedi târihini Câmi'-i ra'nâ binâ'-i Şâh Sultân Mustafa</i> ⁹¹ (جامع رعنا بناء شاه سلطان مصطفى)	Türkçe	Kıt'a	---/--/--/-- .-	Câmi İnşası
61	963	Hâkim	<i>Nakşibendî Şeyh 'Abdullâh Efendi Kaşgarî Zât-ı pâki olmuşidi mültecâ-yı müstemend</i> <i>Kaşgar'dan böyle bin er kâşki etse zuhûr Gerçi kim niçe güher tarh eylemişdir</i>	Türkçe	Kıt'a	---/--/--/-- .-	Vefat

⁸⁷ Divanda yer almamaktadır.

⁸⁸ Bu mısra Adnan Çağlı'nın hazırlamış olduğu divanda yer almamaktadır. Adnan Çağlı, *Halîmî, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998).

⁸⁹ Bu mısranın geçtiği yerler için bk. Mehmet Arslan, "Hâkî Mehmed", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 11 Mart 2020).

⁹⁰ "Nice değerli ve erdemli kişiyi felek unutturmuştur. Onun hiçbir eser ve özenilecek güzel davranışı görünmez olmuştur. Sonraki gelen mısradaki noktalı harfleri sayarsan tarihini verir: İsmâil Âsım âniden buradan göçüp gitti" anlamına gelen bu tarih manzûmesi divanda yer almamaktadır.

⁹¹ Bu tarih manzûmesi divanda ufak değişikliklerle yer almaktadır.

"Târih-i Berây-ı Câmi'-i Şerîf Der-Üsküdar

Pâdişâh-ı ehl-i sünnet câmi'-i mecmû'î hayr

Kıldı çün bu ma'bed-i zibâyı inşâ bî-riyâ" bk. Ömer Demirbağ, *Koca Ragıp Paşa ve Divanı Ragıp* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 185.

			<p><i>Taşkend</i></p> <p><i>Rahmet-i Hakk ola rûh-ı pâkine her dem karîn</i> <i>Devlet-i kurb huzûr etdikce anı ercümend</i></p> <p><i>Harf-i cevher-dârı Hâkim fevtine târih olur</i> <i>Kurb-i hakdan gûşuna geldi nidâ-yı Nakşibend⁹²</i> (قرب حقن گوشه کدی ندای نقشبند)</p>				
62	992	Râgıp Paşa	<p><i>Târih-i Hazret-i Sadrıa 'zamî Berây-ı İtmâm-ı Câmî'-i Şerîf</i> <i>Muktedâ-yı ehl-i sünnet câmi-i mecmû'-i hayr</i> <i>Kıldı çûn bu ma'bed-i zibâyı inşâ bî-riyâ</i></p> <p><i>Sadr-ı 'asrı bendesi Râgıb dedî târihini</i> <i>Câmî'-i ra'nâ binâ'-i Şâh Sultân Mustafâ⁹³</i> (جامع رعنا بناء شاه سلطان مصطفى)</p>	Türkçe	Kıt'a	---/--/--/-. .-	Câmi İnşası
63	1006	Seyyid Vehbî	<p><i>Aç besmeleyle iç suyu Hân Ahmed'e eyle du 'â⁹⁴</i> (اچ بسملیله ایچ صویو خان احمده ایله دعا)</p>	Türkçe	Mısrâ'	---/--/--/-. .-	Çeşme İnşası
64	1007	Hâkim	<p><i>Târih-i Vilâdet-i Hazret-i Şâh Sultân Edâmallâhu 'Ömrâhâ Âmîn</i> <i>Mihr-i 'âlem-tâb-ı şevket-mâye-i 'izz ü şeref</i> <i>Zübde-i Şeh-vâre-i gencine-i feyz u behâr</i></p> <p><i>Tâli'-i sa'd ü şerefde doğdu ol mihr-i münîr</i> <i>Verdi âfâk-ı cihâna ser-te-ser nûr u ziyâ</i></p> <p><i>Düşdü hâtifden dile Hâkim bu târih-i 'acib</i> <i>Şâh Sultân dürre-i ikbâl-i Sultân Mustafâ⁹⁵</i> (شاه سلطان دره اقبال سلطان مصطفى)</p>	Türkçe	Kıt'a	---/--/--/-. .-	Doğum
65	1020	Hâkim	<p><i>Târih-i Vefât el-Merhûm</i> <i>Fâzıl ü 'allâme Vassâf-ı 'asr Müftiyi'l-enâm</i> <i>Cümle âsâr-ı şerîfi zâtı gibi mu'teber</i></p> <p><i>Fazl ü 'irfân ü kemâlatı müselleme cümleye</i> <i>Lâ-yukâlû hâhünâ 'an-vâhidin fîhi'n-nazar</i></p> <p><i>Mevt-i 'âlim mevt-i 'âlem gibidir bî-şekk ü rayb</i> <i>Müştehiridir nezd-i ehl-i ma'rifetde bu haber</i></p> <p><i>Bir mücevher mısra'im târih düşdü Hâkimâ</i> <i>Etdi 'Abdullâh Efendi Cennet-i 'Adn'i</i></p>	Türkçe	Kıt'a	---/--/--/-. .-	Vefat

⁹² Divanda yer almamaktadır.

⁹³ Bu tarih manzûmesi, divanda ufak değişikliklerle yer almaktadır.

"Târih-i Berây-ı Câmî'-i Şerîf Der-Üsküdar

Pâdişâh-ı ehl-i sünnet câmi-i mecmû'î hayr

Kıldı çûn bu ma'bed-i zibâyı inşâ bî-riyâ" bk. Ömer Demirbağ, *Koca Ragıp Paşa ve Divan-ı Ragıp*, 185.

⁹⁴ "Târihi Sultân Ahmed'ün câri zebân-ı lüleden

Aç besmeleyle iç suyu Hân Ahmed'e eyle du 'â" bk. Hamit Dikmen, *Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991), 361.

⁹⁵ Divanda yer almamaktadır.

			<p><i>Savb-ı Bathâ vü Yemen Tâcîk ü feyfâ-yı Kırım</i></p> <p><i>Dâ'imâ Şehzâde-i 'âlî-tebâriyle ola</i> <i>Me'men-i savn-ı İlâhî'de mukîm u müstedîm</i></p> <p><i>Düşdü hâtîfden dile Hâkim bu târîh-i 'acib</i> <i>Medd-i devlet-i Şâh-zâde sâhib-i kalb-i</i> <i>Selîm⁹⁷</i> (مد دولت شاهزاده صاحب قلب سليم)</p>				
67	1092-1093	Hâkim	<p><i>Târîh-i Mihrumeh Sultân-ı 'Aliyyetü 'ş-şân</i> <i>Be-iltizâm-ı Mihr u Meh</i> <i>Mihr u meh kim matla'ı oldukca 'izzet-</i> <i>iktinâh</i> <i>Sâha-i îcâda bahş-i nûr eder bî-iştibâh</i></p> <p><i>Mihr-i 'adl ü mâh-ı cevdet mâye-i zill-i Hudâ</i> <i>Sâye-i memdüde-i emn ü kerem-i 'âlem-</i> <i>penâh</i></p> <p><i>Ya'ni reşk-i mâh-ı evreng-i felek-i Dârâ-</i> <i>gulâm</i> <i>Mihr-i ahter mevkeb-i Hüsrev hüdeme-i nusret-</i> <i>sipâh</i></p> <p><i>Hâver-i ikbâlinin nûr-ı tecellî şâhidi</i> <i>Mihr u meh ferr-i fûrûğ-ı kadrine iki güvâh</i></p> <p><i>Sâha-i ekvâna zât-ı mihr-i devlet matla'ı</i> <i>Mâhdan mâhiye dek olmuş penâh u dest-gâh</i></p> <p><i>Ya'ni Sultân Mustafâ Hân-ı Hidiv-i iktidâr</i> <i>Mihr u meh mâhî-veş eyler bahr-i feyzinde</i> <i>şinâh</i></p> <p><i>Şeb-çerâğî mâh u şem'-i dergehi mihr-i felek</i> <i>Ma'delet-bahş u tecellî lem'a-i zill-i İlâh</i></p> <p><i>Nakş-ı mihr u mâh olan gülmîh-i bâb-ı</i> <i>şevketi</i> <i>Çok mu etse kâmet-i balâ-yı gerdûnu dûtâh</i></p> <p><i>Bezî ederdî hân-ı mihr-i çarh-ı 'âlemde eğer</i> <i>Kurs-ı nân-ı sofrâ-ı cûd u 'atâsı olsa mâh</i></p> <p><i>Dergeh-i Sultân-ı 'âlemden eder nûr iktibâs</i> <i>Mihr-veş mâh-ı felek zann etme olmuş redd-i</i> <i>şinâh</i></p> <p><i>Bir dahi görmezdi meh reng-i güleşden külfeti</i> <i>Mihr lutfuyla eğer etseydi bir kerre nigâh</i></p> <p><i>Mihr-i necm-i bahtı eylerdi sühâyı âfitâb</i> <i>Olmaz idi haşre dek reng-i kûsûf-ı meh siyâh</i></p>	Türkçe	Kaside	-.--/-.--/-.--/-. .-	Doğum

⁹⁷ Divanda yer almamaktadır.

			<p>Anuñcün iktirân-ı sa'd ile eyler tulû' Mehd-i iclâinde bulmuşdur şeref mihri- lâh</p> <p>Meh dahi sahn-ı felekde böyle şeh- r-âyîn eder Mih-ri icâd olduğuçün nesl-i pâk-i Şehen- şâh</p> <p>Dâ'imâ olsun selil-i nesl-i pâki muttasıl Çerhde oldukca mih-ri u mâha menzil-i şâh- râh</p> <p>Söyledim bir beyt-i cevher-dâr ile târîhini Hâkimâ oldu bu resme tab'uma feyz-i İlâh</p> <p>'Âleme ikbâl u yümn-i 'izzeti verdi şeref Eyledi dehri ferah-efzâ tulû'-i Mihrimâh⁹⁸ (ایلدی دهری فرح افزا طلوع مهر ماه)</p>				
68	1180	Hâkim	<p>Düşdü "bâdî-i nazar"da sâde bir târîh-i tâm (بادی نظرده) Sadr-ı ekrem-i a'lem ü ešham vezîr-i lâ- nazîr⁹⁹</p>	Türkçe	Beyt	-.--/-.-/-.-.-/- .-	Göreve atanma
69	1195- 1196	Hâkim	<p>Târîh-i Velâdet-i Beyhân Sultân Hazret-i Şâhen-şeh-i Melik-i tecellî-i 'atâ Mazhar-ı lutf ü 'inâyât u şenûn-ı men-'araf</p> <p>Ya'ni Sultân Mustafâ Hân ve Hidiv-i iktidâr Nesl-i pâki ola dâ'im müstedâm u methaf</p> <p>Şatr-ı cevher-dâr-ı târîhin bu gûne nazm edüp Eyledim i'câz ü icâz ile cem'-i mü'ellef</p> <p>Zer kalemler tāk-ı 'arşâ yazsalar şâyestedir Hüsnüne tahsîn eder görse bu refâtârı selef</p> <p>Geldi Hâkim tâc-ı dehrin dürre-i meknûnesi Verdi enhâ-yı vücûda Beyhân Sultân şeref¹⁰⁰ (ویردی انحالی وجوده بیخان سلطان شرف)</p>	Türkçe	Kıt'a	-.--/-.-/-.-.-/- .-	Doğum
70	1199- 1200	Hâkim	<p>Târîh-i Binâ'-i Âsitâne-i Kâdirî der-Tophâne Şâh-ı 'âlem sâhibü'l-hayrât Sultân Mustafâ Rub'-ı meskûnun meded-kârî mu'in ü nâsırı</p> <p>Lutf edüp bu dergehi ihyâda mesrûr eyledi Rûh-ı pâk-ı hazret-i Sultân 'Abdülkâdir'i</p> <p>Ya'ni İsmâ'il-i Rûmî kim odur kutb-ı vücûd Dergehi kurbândır ehl-i sülûkun sâ'iri</p> <p>İhtirâk-ı 'aşkla ehl-i fenâ gibi yanup</p>	Türkçe	Kıt'a	-.--/-.-/-.-.-/- .-	Kâdirî Âsitânesi İnşası

⁹⁸ Divanda yer almamaktadır.

⁹⁹ Divanda yer almamaktadır.

¹⁰⁰ Divanda yer almamaktadır.

			<p><i>Olmuşıdi cümle hâkister şu 'ûn-ı zâhiri</i></p> <p><i>Âteş-i eymin fezâ-yı şu 'le-i didâr ile</i> <i>Lem 'a-i nûr-ı tecellî zann ederdî nâzırı</i></p> <p><i>Himmet etdi ol Şehen-şâh-ı cihân ihyâsına</i> <i>Ola ma 'mûr u mü 'eyyed bâtını vü zâhiri</i></p> <p><i>Geldi iki şatr-ı cevher-dârı târîh temâm</i> <i>Böyle ibdâ' etdi Hâkim mülk-i nazmın sâhiri</i></p> <p><i>Himmet-i Sultân u Cîlânî ile oldu binâ</i> <i>Âsîtân-ı pâk-ı İsmâ 'il-i Rûmî Kâdirî¹⁰¹</i> (استان پاک اسماعیل رومی قادری)</p>				
71	1200	Hâkim	<p><i>Şehriyâr-i sâhibü 'l-hayrât Sultân Mustafâ</i> <i>Rub 'ı meskûnun nîgeh-bânı vü âfâkın Şehi</i></p> <p><i>Feyz-i vücûd-i himmet-i vâlâsı ihyâ eyledi</i> <i>Mahv olup hâkister olmuşken bu 'âlî dergehi</i></p> <p><i>Vâkıf-ı sâni olup ol Pâdişâh-ı bu 'l-'atâ</i> <i>Mahmidetle haşra dek yâd ola bu hayr-ı behi</i></p> <p><i>Himmetinden hazret-i Sultân 'Abdülkâdir'in</i> <i>Zâhir u bâtında aslâ olmasun bir dem tehî</i></p> <p><i>Geldi bir beyt-i mücevher tab''ıma târîh-i tâm</i> <i>Oldu Hâkim fikrimin Cibrîl-i ma'ni-yi hem-rehî</i></p> <p><i>Mesken-i sa'y-i hakikat Ka'be-i erbâb-ı 'aşk</i> (مسکن سعی حقیقت کعبه ارباب عشق) <i>Oldu İsmâ 'il-i Rûmî'nin bu 'âlî dergehi¹⁰²</i> (اولدی اسماعیل رومی نک بو عالی درگهی)</p>	Türkçe	Kıt'a	-.--/-.--/-.--/-. .-	Kâdirî Âsîtânesi İnşası
72	1202-1203	Hâkim	<p><i>Târîh-i Binâ 'i Âsîtâne-i Mevleviyye-i Galata</i> <i>Şehriyâr-i sâhibü 'l-hayrât Sultân Mustafâ</i> <i>Eyleye tevfîkını hem-râh ana Rabb-i Vedûd</i></p> <p><i>Âsîtân-ı râstân-ı hazret-i Monlâ-yı Rûm</i> <i>Sûziş-i 'aşk u mehabbetle edüp tarh-ı kuyûd</i></p> <p><i>İltihâb-ı şems-i envâr-ı tecellîden yanıp</i> <i>İndirâs u mahve nezdik idi âsâr-ı vücûd</i></p> <p><i>Reşk-i eymin sâha-i envâr-ı didâr olmada</i> <i>Şu 'le-i şevkiyle göstermişdi meclâ-yı vürûd</i></p> <p><i>Pûte-i matbah-ı nây-ı müneffah kimyâ-yı 'aşk için</i> <i>Rağbet eyler hudmet-i dergâhına erbâb-ı cûd</i></p>	Türkçe	Kıt'a	-.--/-.--/-.--/-. .-	Galata Mevlevi- yesi Âsîtânesi' nin İnşası

¹⁰¹ Divanda yer almamaktadır.

¹⁰² Divanda yer almamaktadır.

			<p><i>Fursat-ı tecdîd ü ta'mîrin bilüp 'ayn-ı şeref</i> <i>Şâh-ı 'âlem eyledi ihyâsına bezl-i nukûd</i></p> <p><i>Şevkle itmâma tevfikân görüp etdi semâ'</i> <i>Kûşe-i sinemde mahfî iken dil-i hırvat-nümûd</i></p> <p><i>Geldi bir beyt-i mücevher Hâkimâ târîh-i tâm</i> <i>Bu'l-'aceb kim eyledi resm-i du'â üzre vürûd</i></p> <p><i>Âsitân-ı 'arş-ı iclâl-i cenâb-ı Mevlevî</i> (استان عرش اجلال جناب مولوی) <i>Ola ma'mûr mekârim-i mesned-ârâ-yı</i> <i>şühûd</i>¹⁰³ (اوله معمور مکارم مسند ارای شهود)</p>				
73	1211	Hâkim	<p><i>Târîh-i Sâl-i Cedîd</i> <i>Hamdülillâh kim yetişdi iş bu bin yüz seksane</i> <i>Hicret-i târîh-i Sultânü'r-rusûl Hayru'l-beşer</i></p> <p><i>Oldu târihi zafer ola muzaffer dâ'imâ</i> <i>Pâdişâh-ı 'âleme Hak vere her demde</i> <i>zafer</i>¹⁰⁴ (ظفر)</p>	Türkçe	Kıt'a	-.--/-.--/-.--/-. .-	Zafer
74	1222-1224	Hâkim	<p><i>Târîh-i Bend-i Hümayûn</i> <i>Şehen-şâh-ı mekârim-pîşe Sultân Mustafâ</i> <i>Hân kim</i> <i>Cihânın Pâdişâh-ı ekremi dehrin niğeh-bânı</i></p> <p><i>Gıyâs-i cümle melhûfân u gavs-i mecma'-i</i> <i>'âlem</i> <i>Penâh u müstecîr u câr-ı halk imdâd-ı</i> <i>Rabbânî</i></p> <p><i>Mu'in-i zîr-destân-ı zemân melcây-ı</i> <i>mekrûbân</i> <i>Zahîr-i 'âcizân zahr-ı za'îfân fevz-i Sübhânî</i></p> <p><i>Melâz ü melce'-i ehl-i emel 'arrâf-ı</i> <i>müstakbel</i> <i>'Arîf-i hâl ü mâzî 'ârif-i etvâr-ı 'irfânî</i></p> <p><i>Zehîn-i mebhas-i eşkel fatîn-i bahs-i</i> <i>müsteşkel</i> <i>Seriyy-i a'del ü ecmel Melik-i mülk-i Hâkânî</i></p> <p><i>Bihâr-i mekremet feyyâza-i cevdet yemm-i</i> <i>şevket</i> <i>Berârî-i mesâfâta 'atâsı gays-i Rahmânî</i></p> <p><i>Ne bahr-i bî-şigerf u tamm-ı mevâc-ı me'âtî</i> <i>kim</i> <i>Eğer konsa fezâ-yı berre kemter-i katre-i</i> <i>ihsânî</i></p>	Türkçe	Kıt'a	.---/---/--- /---	Bent İnşası

¹⁰³ Divanda yer almamaktadır.

¹⁰⁴ Divanda yer almamaktadır.

		<p><i>Olur sahrâ vü feyzâ vü cebel deryâ-yı bî-sâhil Bulunmaz hâke tesmîn etseler bin dürr-i galtânı</i></p> <p><i>'Attâş-ı 'âlemi cûy-ı 'atâsı eyledi sîrâb Bihâr-ı lutfu ile seyr ede Hak Şâh-ı devrânı</i></p> <p><i>Husûsan belde-i mahrûse-i pâk-ı Sitenbul kim Olur erbâb-ı haysiyyât-ı dehrin mecma'-ı dükkâm</i></p> <p><i>Ricâlin ehl-i 'ilm ü fazlına bu belde mecma'dır Riyâz-ı devletin 'aynıyla olmuştur gülistânı</i></p> <p><i>Kulûb-ı halk-ı 'âlem müncezib bu belde-i pâke Sezâdır dense İstanbul'a mîknâts-i insânî</i></p> <p><i>Ganîsinden fakîri kesret üzere fart-ı gayretten Harîk-ı sûziş-i kayd-ı te'ayyüş ekser-i a'yânı</i></p> <p><i>Temevvüc etdi bahr-i mekremet tab'-ı şerifinden Görüp Sultân-ı 'âlem bundaki keserât-ı insânı</i></p> <p><i>Bu cem'-i halkı irvâ etmeğiçün 'ayn-ı lutfundan Sudûr etdi binâ'-i bende oldum emr u fermânı</i></p> <p><i>Gadîr-i Evhadüddîn oldu bu bendin mahalli kim Bununla Şâh-ı 'âlem etdi irvâ niçe 'atşânı</i></p> <p><i>Meğer yapmışdı bir bend-i kavî Hân-ı Ahmed-i Sâlis Anınla olmuşıdi halka şâmil feyz-ı Rahmânî</i></p> <p><i>Bu hayr-ı bî-behâ kim vâlid-i 'âlî-tebârından Zuhûr etmişdi oldu zâtının meşhûd-i ikânı</i></p> <p><i>Görüp efrâd-ı nâsın kesretin şimdi Şeh-i 'âlem Terakkî bulmağiçün oldu câri âb-ı ihsânı</i></p> <p><i>Gayûr u bu'l-'atâ mebzûl hayrât ü meberrâtı Mülûk-i Âl-i 'Osmân içre yok vallâhi akrânı</i></p> <p><i>Bu hayr-ı bî-bedile 'avn-i Hakla mazhar-ı evvel Edüp Hak lutfu ile hazret-i Sultân Süleymân'ı</i></p> <p><i>'Aceb tevfiika mazhar eylemiş deryâ-yı</i></p>			
--	--	---	--	--	--

			<p>feyzinden Cevâd-ı bu'l-me'âtî bu mülûk-ı Âl-i 'Osmânî</p> <p>Zülâl-i lutfu ile dem-be-dem sîr-âb ola 'âlem 'Attâşî fî sebîlillâh halkın ola reyyânı</p> <p>Ziyâde bir içim su ta'miyyem târîh-i beytinde Eder icrâ me'ârif ehline i'câz-ı tibyânı</p> <p>Dedim bir beyt-i cevher-dâr ile târîh-i itmâmın Bu te'yîd ile mesrûr oldu Hâkim rûh-ı Hassânî</p> <p>'Aceb ra'nâ yapıldı bir içim sudur letâfetde (عجب رعنا یاپلدی بر ایچم صودر لطافتده) Cihânı etdi ihyâ sû-be-sû bu bend-i Sultânî¹⁰⁵ (جهانی ایندی احیا سویسو بد ویند سلطانی)</p>				
75	1231-1232	Hâkim	<p>Târîh-i Bed'-i Ta'lîm -i Hazret-i Şehzâde-i Kerîm Sultân Selîm Nûr-ı 'ayn-ı hazret-i Şâhen-şeh-i şevket- vesîm Pâdişâh-ı heft-kışver Sâhib-i kalb-i selîm</p> <p>Belki nûr-ı 'ayn-ı 'âlem gevher-i iklim-i cûd Neyyir-i 'âl-tebâr u mâlik-i tâc ü geçim</p> <p>Lem'a-i rahşende-i hürşîd-i mülk ü saltanat Meh-çe-i tâbende-i nûr-ı mebânî-i kavîm</p> <p>Mazhar-ı envâr-ı 'izzet muzhir-i feyz u samed Matla'-ı yûh-ı sa'âdet mev'il-i 'avn-ı 'amîm</p> <p>Âfitâb-ı devletin tâb-ı şu'ûn-ı şevketi Mâhtâb-ı rif'atin evc-i kemâlinde mukîm</p> <p>Kutb-ı âfâk-ı vücûdun sırr-ı 'âlem-i melce'i Manzar-ı a'yân hestî-i fihris-i cem'-i kerîm</p> <p>Bu'l-me'âlî bu'l-mekârim bu'l-'avârif bu'l- 'atâ Zübde-i encâb-ı 'âlî müntedî-yi ferd-i hamîm</p> <p>Ya'nî Sultân Mustafâ Hân u Hidîv-i iktidâr Vâkıf-ı etvâr-ı hikmet muzhir-i ism-i 'alîm</p> <p>Eyledi Şehzâde-i şevket nebîl-i ekremin Bed'-i bismillâh ile zîb-âver-i hatt-ı 'azîm</p> <p>Nev-be-nev ta'lîm olundukca hurûf-ı 'âliyât Ola mahfûz fu'âd-ı ekremi nazm-ı kerîm</p> <p>Kutb-ı harf-i müstevînin ola nâ'il sırrına</p>	Türkçe	Kasîde	---/--/--/--/-. .-	Sultân Selim' in Bed'-i Ta'lîm'i

¹⁰⁵ Divanda yer almamaktadır.

		<p><i>Ya 'nî kim ism-i şerîfî âhurında harf-i mîm</i></p> <p><i>Mahmidet-i mecd ü me'âlî mevhibet-i temkîn-i mülk</i></p> <p><i>Ola zîr-i hükmü ber-vefk-ı me'âtî-i hakîm</i></p> <p><i>Çâkerân-ı devlete cümle edüp bezl-i 'atâ</i> <i>Bed'-i ta'lîm-i şerîfçün o Sultân-ı kerîm</i></p> <p><i>Bende-i ahkar dahi hâhişker-i ihsân olup</i> <i>Eyledim 'aczim vesîle-i cûd u eltâf-ı 'amîm</i></p> <p><i>Bir mücevher beyt-i Hâkim oldu târîh temâm</i> <i>Görse tahsîn hezâr eyler ana tab'-ı kelîm</i></p> <p><i>Eyledi âdâb ile idrâki mashûbü's-sebât</i> <i>(الدى ادا ب ايله ادراكى مصحوب الثبات)</i></p> <p><i>Bed'-i bismillâh-ı Kur'ân eyledi Sultân</i> <i>Selîm¹⁰⁶</i> <i>(بدأ بسم الله قرآن ايلدى سلطان سليم)</i></p>				
--	--	--	--	--	--	--

Yukarıdaki tabloya göre, eserde yer alan 75 tarih manzûmesinden 68'inin, eserin müellifi olan Hâkim Efendi'ye ait olması, Hâkim Efendi'nin eserine adeta kendisine ait bir tarih manzûmeleri mecmû'ası mâhiyeti yüklediğini düşündürmektedir. Hâkim Efendi, kendisi dışında Râgıb Paşa, Seyyid Hâşimî, Seyyid Vehbî, Hâkî ve Defterdâr Halîmî olmak üzere 5 kişinin tarihlerine yer vermiştir. Eserde yer alan bir tarih manzûmesinin ise müellifi belirlenememiştir.

Yukarıdaki tabloya göre 60 Türkçe tarih manzûmesi, 15 Arapça tarih manzûmesi bulunmaktadır. Arapça manzûmelerin tamamı Hâkim Efendi'ye aittir. Farsça tarih manzûmesi ise *Hâkim Tarihi*'nde bulunmamaktadır. *Hâkim Tarihi*'nde çok sayıda Farsça manzûme bulunmasına rağmen, Hâkim Efendi tarih manzûmelerinde Farsça'yı tercih etmemiştir. Hâkim Efendi, yer verdiği tarih manzûmelerinde genel olarak Arapça ve Farsça kelime ve kelime gruplarına yer vermiş, bilhassa kendisine ait olan padişahlar ile bizzat ilgili tarih manzûmelerinde Sebki Hindî'nin de etkisiyle tamlamalarla yüklü ağır ve kapalı bir anlam dünyası ortaya koymuştur.

Yukarıdaki tabloya göre Hâkim Efendi'ye ait 68 tarih manzûmesinden 52'si kıt'a, 8'i beyit, 6'sı kasîde ve 2'si gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Hâkim Efendi, kendisinden başka Râgıb Paşa'ya ait Türkçe 2 kıt'a, Seyyid Hâşimî'ye ait Türkçe 1 mısra, Seyyid Vehbî'ye ait Türkçe 1 beyit, Hâkî'ye ait Türkçe 1 mısra ve Defterdâr Halîmî'ye ait Türkçe 1 mısra nazım şekliyle tarih düşürülmüş manzûme alıntısı yapmıştır. 54'ü kıt'a, 9'u beyit, 6'sı kasîde, 4'ü

¹⁰⁶ Divanda yer almamaktadır.

mısrâ ve 2'si gazel nazım şekilleriyle yazılan tarih manzûmelerine yer veren Hâkim Efendi'nin eserinde en fazla kıt'a nazım şekliyle yazılmış olan tarih manzûmelerini tercih ettiği görülmektedir.

Hâkim Efendi, “*Târîh-i Binâ'-i Âsitâne-i Mevleviyye-i Galata*”, “*Târîh-i Sâl-i Cedîd*”, “*Târîh-i Bend-i Hümâyûn*” ve “*Târîh-i Bed'-i Ta'lîm -i Hazret-i Şehzâde-i Kerîm Sultân Selîm*” örneklerinde olduğu gibi 35 tarih manzûmesinde başlık kullanmayı tercih etmiştir. Bu başlıklar aynı zamanda mensur metinden bağımsız olarak manzûmeleri okumak isteyenlere manzûmenin muhtevâsını bildirmesi bakımından önemlidir.

Hâkim Efendi, klasik Türk şiirinde sıklıkla tercih edilen aruz kalıplarıyla söylenen tarih manzûmelerine eserinde yer vermiştir. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere Hâkim Efendi 7 farklı aruz kalıbının kullanıldığı manzûmeleri eserine yerleştirmiştir:

Tablo 2: Tarih Manzûmelerinin Vezin Kalıplarının Kullanım Sıklıkları

Tarih Manzûmelerinin Vezin Kalıpları	Kullanım Sıklıkları
Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	37
Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün	23
Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	6
Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fa'ilün	1
Müstef'ilün/Müstef'ilün/Müstef'ilün/ Müstef'ilün	1
Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/Fa'ülün	1
Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün	1

*Hâkim Tarihi'*ndeki teşbih, telmih, istiare, mübalağa gibi pek çok edebî sanatın yer aldığı tarih manzûmelerini incelediğimizde 19 tane *yeni bir göreve atanma* hakkında yazılan manzûme, 9 tane *vefat* hakkında, 2 tane *padişah atına yazılan manzûme*, 1 tane *bayram töreni* hakkında, 1 tane *bend-i Hümâyûn* hakkında, 6 tane *doğum* hakkında, 5 tane *câmi inşâsı* hakkında, 5 tane *gemi* hakkında, 5 tane *cülûs* hakkında, 3 tane *çeşme inşâsı* hakkında, 3 tane *hava olayı/don* hakkında, 2 tane *Kâdirî Dergâhı'nın inşası* hakkında, 2 tane *kılıç kuşanma* hakkında, 2 tane *kütüphane inşâsı* hakkında, 1 tane *hediye* hakkında, 1 tane *imaret yapılması*

hakkında, 1 tane *korsan gemisinin ele geçirilmesi* hakkında, 1 tane *medrese inşâsı* hakkında, 1 tane *defterdar kapısının inşâsı* hakkında, 1 tane *evlilik* hakkında, 1 tane *Galata Mevleviyesi Âsitânesi'nin inşâsı* hakkında, 1 tane *sebil inşâsı* hakkında, 1 tane *Sultan Selim'in okula başlama töreni* hakkında, 1 tane *yangın* hakkında ve 1 tane de *zafer* hakkında yazılan manzûme olmak üzere Hâkim Efendi'nin en çok göreve atanma, vefat, doğum, cülûs, gemi ve câmi inşâsı hakkında tarih manzûmesini eserine alıntıladığı görülmektedir.

SONUÇ

Hâkim Efendi'nin şairliğinin bir yansıması olarak *Tarih*'inde, başta kendisine ait olmak üzere pek çok manzûme alıntısına başvurduğu görülmüştür. Mensûr metne çeşitli fonksiyonlar ve amaçlar doğrultusunda yerleştirilen bu manzûmeler arasında, 68'i kendisine ait olmak üzere 75 tarih manzûmesi bulunmaktadır. Tezkirelerde kendisinden “tarih manzûmeleri yazmada mâhir” şeklinde bahsedilme sebebinin haklılığını, mensûr metin inşâsında dönemin nesir anlayışını da gözeterek divanında yer alan/almayan tarih manzûmeleriyle süsleyerek ve zenginleştirerek ortaya koyan Hâkim Efendi, nazmın büyüsunü nesre kazandırmaya çalışmıştır. *Tarih*'inde yer alan kendisine ait olan manzûmelerden 55'ine *Divan*'ında ve başka kaynaklarda rastlanılmamıştır. Bu manzûmelerin edebî mirasa katkı sağlamakla birlikte, Hâkim Efendi'nin şairliği hakkında veriler sunacağı âşikârdır.

Hâkim Efendi, *Divan*'ında yer almayan 2 rahşiyeye türündeki tarih manzûmesine de yer vermiştir. Rahşiyeye türü hakkında çalışacak olanlar, *Hâkim Tarihi*'ni kaynak olarak kullanarak daha doğru bir bibliyografya oluşturabileceklerdir.

Hâkim Efendi, anlattığı tarihî olayların, okurun belleğinde daha etkili olabilmesini sağlamak amacıyla bahsettiği konular hakkında kaleme aldığı yahut alıntıladığı tarih manzûmeleriyle dönemin tarihî, edebî, mimarî, sosyolojik ve psikolojik gibi pek çok disipline veri hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

- Arslan, Mehmet. “Hâkî Mehmed”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 11 Mart 2020.
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4302>
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333.
- Çağlı, Adnan. *Halîmî, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.
- Demirbağ, Ömer. *Koca Ragıp Paşa ve Divan-ı Ragıp*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Dikmen, Hamit. *Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.
- Ekinci, Ramazan. “Hâkim Mehmed Efendi'nin Divanında Yer Almayan Şiirleri”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 34 (2013), 133-145.
- Erdem, Sadık. *Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.
- Fındıklılı İsmet Efendi. *Şakâ'îku'n-Nu'mâniyye ve Zeylleri: Tekmiletü's-Şakâ'îk fî Hakkı Ehli'-Hakâ'ik*. haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Güngör, Tahir. *Hâkim Efendi Tarihi I-II*. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2019.
- Karabey, Turgut. *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2015.
- Kayalık Şahin, Duygu. “Sürûrî Dîvânı'nda Camî ile İlgili Manzûm Tarihler”. *Uluslararası Câmî Sempozyumu (Sosyo-Kültürel Açıdan)*. ed. Fikret Karaman vd.. 1/573-592. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. “Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde Kendinden Söz Ettiren Üsküdar Kışları”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V Bildiriler Kitabı*. ed. Coşkun Yılmaz. 2/485-502, İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007.
- Mehmed Cemaleddin. *Osmanlı Târîh ve Müverrihleri Âyine-i Zurefâ*. haz. Mehmet Arslan. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.
- Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn Efendi. *Tuhfe-i Hattâtîn*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.

Oğraş, Rıza. *Bağçe-i Safâ-Endûz*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.

Peyman Yaman, Ayşe. *Hat Sanatı İçin Devhatü'l-Küttâb Kaynak İncelemeli Metin Çevirisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Poyraz, Yakup. *Seyyid Mehmed Efendi (Hâkim) Yaşamı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme-Metin)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Yakıt, İsmail. *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2010.